

COĞRAFYANIN VE ARKEOLOJİNİN IŞIĞINDA NABİZADE NAZİM'İN KARABİBİK ROMANI*

G. Gonca GÖKALP ALPASLAN**

Özet: Türk edebiyatında köy romanının başlangıcı sayılan eserlerden biri olan **Karabibik**, Nabizade Nazım tarafından 1890 yılında yayınlanmıştır. Yazarın realist ve naturalist akımlara içtenlikle bağlı tavrının bir sonucu olarak, romanda yoksul bir köylünün günlük yaşamı ve ekonomik sıkıntıları, bir çift öküze sahip olma hayali çevresinde işlenmiştir. Romanda, Türk edebiyatında ilk kez coğrafya olarak Antalya'nın Kaş ilçesine bağlı Beymelek ve Temre köyleri seçilmiştir. Eserde Antalya yöresine ait tarihsel ve arkeolojik bilgilerin yanısıra yöre ağzının dil özelliklerinin kullanılması, **Karabibik**'i hem aynı dönemde yazılmış benzer eserlerden ayırır hem de bölgenin XIX. yüzyıldaki yerel özellikleriyle ilgili olarak roman aracılığıyla bazı bilgi ve gözlemlere ulaşabilmemizi sağlar.

Anahtar kelimeler: Nabizade Nazım, **Karabibik**, XIX. yüzyıl Türk edebiyatı, köy romanı, Antalya, Kaş, Temre (Demre), Anadolu.

Nabizade Nazım's Novel Karabibik With Insights From Geography and Archaeology

Abstract: **Karabibik** that is regarded as the earliest example of the novels on village life in the history of the Turkish Literature was written by Nabizade Nazım in 1890. As a result of its author's devotion to the realist and naturalist views, the daily life of a poor villager and his poverty are given in the framework of a strong desire to have a couple of oxen in the novel. In this novel, for the first time in the history of the Turkish Literature, the villages Beymelek and Temre villages of Antalya's Kaş district are chosen. The use of historical, archeological details and the representation of district's strong accent features through the dialogues of the characters in the novel not only increase the literary value of **Karabibik**, when it is compared with the novels of the same period, but they also provide us some information and insights into the local features of the district in the XIXth century.

Keywords: Nabizade Nazım, **Karabibik**, XIXth century, novels of village life, Antalya, Kaş, Temre (Demre), Anatolia, geography, archeology.

Türk edebiyatında İstanbul dışına çıkarak Anadolu'ya açılan ve köye, köylüye yönelen ilk eserlerden¹ biri olan **Karabibik**, 1890 yılında yayınlanmıştır. Yazarı

* Bu yazının oluşmasındaki katkılarından dolayı sevgili arkadaşlarım Yard.Doç.Dr. Nermin Şaman Doğan'a, Dr. Macit Tekinalp'e, Dr. Pelin Tekinalp'e ve Prof.Dr. Nurettin Demir'e çok teşekkür ederim.

** Dr. Hacettepe Üniversitesi

Nabizade Nazım tarafından roman olarak nitelendirilse de hacmi bakımından kısa romanla uzun hikâye arasında bir yapıya sahip olan² **Karabibik**. Antalya'nın Kaş ilçesine bağlı Beymelek köyünde yaşayan fakir bir köylünün günlük yaşamını, çevresini, sıkıntılarını, küçük heyecanlarını konu alır. Edebiyat tarihimizde daha çok Nabizade Nazım'ın Türk romanında realist ve naturalist akıma öncülük eden, romanın önsözünde de açıkça ifadesini bulan tavrı, köy yaşamından yansıttığı sahnelerde bu tavrı hangi ölçüde sürdürebildiği düşüncesiyle ve Türk edebiyatında köyün anlatıldığı ilk eser olup olmadığı sorusuyla incelenen **Karabibik**, aslında hep bu sorular çerçevesinde değerlendirile geldiği için bazı özellikleri gözden kaçmış bir romandır. Oysa romanda köylülerin ekonomik sıkıntılarında, sosyal sınıf atlama çabalarından, paradan, tefecilerden, askerlikten, mahkemelerden, kadın-erkek ilişkilerinden, cinsellikten, tarla ve toprakla insan arasındaki bağdan, hastalıktan, eğitimden ve eğitimsizlikten, Müslüman-Hıristiyan ilişkilerinden hiç de didaktik olmayan bir yaklaşımla söz edilir. Bu açıdan bakıldığında roman, yazıldığı dönem için ilginç yenilikler taşıdığı gibi, aradan geçen yüzyılı aşkın sürenin sonunda yeniden değerlendirildiğinde, kurgusu, konuyu işleyişi biçimi, sorunlara eğilişi bakımından oldukça modern bir yaklaşım taşır.

Karabibik'in ilginç özelliklerinden biri de eserin XIX. yüzyılda Akdeniz köylerindeki yaşama dair ipuçları barındırmasıdır. Bunlar arasında en dikkat çekici olan, Antalya'nın antik özelliklerine dair bilgiler ve Antalya bölgesinin yerel dil kullanımlarıdır. Yazarın bilinçli bir tavırla yöneldiği Akdeniz kültürü, Türk edebiyatında ilk kez **Karabibik**'te görülür. Ancak Nabizade Nazım ve

- ¹ O yıllardaki diğer eserler Ahmet Midhat'ın "Bir Gerçek Hikâye" (1876) ve "Bahtiyarlık"(1885) adlı hikâyeleri ile Mizancı Murat'ın **Turfanda Mı Yoksa Turfa Mı**(1890) adlı romanıdır(Bkz. Kaplan, Ramazan 1997; Kavcar 1976; Okay 1980).
- ² **Karabibik**'i Mehmet Kaplan (1997) ve Behçet Necatigil (1989) roman, Gündüz Akıncı (1961) küçük roman, Tanpınar (1985), Kenan Akyüz (1990), Mustafa Nihat Özön (1969), Fevziye Abdullah Tansel (1964), Güzin Dino (1954), İsmail Parlatır (1989) ve Ramazan Kaplan (1997) hikâye, Cevdet Kudret (1979) ve İnci Enginün (2006) uzun hikâye olarak niteler; Orhan Okay ise **Karabibik**'ten bahsederken onu bir kez roman iki kez uzun hikâye olarak anar(2005). XIX. yüzyıl, Türk aydınının Batılı anlatı türleriyle tanışma süreci olduğu için eserlerin tür sınıflaması ve adlandırmasında bir tutarlılık aramamak gerekir. Bunda o dönemde sözlü kültürdeki geleneksel anlatıların canlılığını korumasının büyük etkisi vardır (Ayrıntılı bilgi için bkz. Gökalp Alpaslan 2002). Tanzimat döneminde romana da genel olarak "anlatı" (tahkiye) manasında hikâye deniyordu. Nitekim **Karabibik**'in "Kaariime" başlıklı önsözünde Nabizade Nazım eserinden üç yerde roman, bir yerde hikâye diye söz eder. Yazarın, bir başka eseri olan **Hasba**'nın önsözünde roman ile hikâye arasındaki ayrımlara değinmesi ve romanı bir olayın ayrıntılı anlatımı, hikâyeyi ise birkaç sayfa içinde, canlı noktalarıyla söylenip bitiriliveren bir olay aktarımı ve âdeta romanın özeti olarak tanımlaması, Nabizade Nazım'ın iki tür arasındaki farklılıklar üzerinde dikkatle düşündüğünü gösterir. O nedenle bu makalede metnin roman mı hikâye mi olduğu tartışmasına girmeyip, yazarın önsözde sıklıkla romandan, romancıdan bahsetmesine dayanarak ve yazarın adlandırmasına sadık kalarak **Karabibik**'i "roman" olarak anacağız.

.....
ertesı gun Hüseyin için Huri'yi istemeye gelirler, kısa bir süre sonra da nikâhları kıyılır. Aşk hikâyesi böylece sona erer.

Beşinci bölümde, hastalığı nükseden Karabibik sabah erkenden hekim Linardi'ye muayene olmaya gider. Linardi hastalarını dolaşmaya çıkmıştır. Kapıyı karısı Eftalya açar, Karabibik'i buyur eder, ona bir kahve pişirir. Eftalya'nın şuh tavırlarıyla kendinden geçen Karabibik kadına sarılmak ve onunla birlikte olmak ister; kadın kahkahalar atarak Karabibik'in kollarından sıyrılır. Linardi'nin gelişyle oradan ayrılmak zorunda kalan Karabibik, canı sıkın bir halde geri dönerken roman sona erer.

Özetten de anlaşılacağı gibi, roman başından sonuna tek bir sorun çevresinde döner: Karabibik'in öküz sahibi olması. Onu tarlada eğile doğruyla ot ayıklarken izleverek başlayan olav çizgesi, Karabibik'in öküz almaya karar vermesi ile

Karabibik'le ilgili şimdiye dek yapılmış çalışmalarda³ eserin bu yanı üzerinde pek durulmamıştır. Hemen bütün kaynaklarda, eserin Antalya'nın bir köyünde geçtiğine değinilmiş ve yazarın yerel özellikleri kullandığı bir ya da birkaç cümleyle belirtilmiş fakat bu açıdan derinlemesine bir inceleme hiç yapılmamıştır. Bu yazıda **Karabibik** romanının gözden kaçan özellikleri üzerinde durulacaktır.

Beş bölümden oluşan romanın olay çizgisi şöyledir: O sabah erken kalkan Karabibik tarlasını bürüyen otları temizlemekte, tarlasının çevresine çit örmektedir. Babasından miras kalan yegâne mal varlığı olan on iki dönümlük tarlanın dört dönümünü Kara Durmuş'a satmıştır ve kalan sekiz dönümü almak isteyen tarla komşusu Yosturoğlu ile tarladan edindiği kazançla kıt kanaat geçinen Karabibik arasında bu yüzden zaman zaman anlaşmazlık yaşanmaktadır. O kış hasta geçirdiği için tarlasıyla ilgilenemeyen Karabibik, diğer tarlalarda ekinlerin yeşermeye başlamasına rağmen kendi tarlasının bakımsız kalmasından dolayı üzgündür. Bu sırada çiftçiler birer ikişer tarlalarına gelirler. Köylülerden birinin eşiği tarlalara dalınca birkaç kişi onu kovalamaya ve tartışmaya, diğerleri de kendi aralarında konuşmaya başlarlar. O zamana dek çalışan Karabibik de yorulup arkadaşlarıyla bir sigara içer. Her zaman Koca İmam'ın öküzlerini kiralayarak tarlasını süren Karabibik, Koca İmam'ın kayınbiraderi Sarı Simayil'le kızı Huri'yi evlendirerek öküzleri bedava kullanabilmeyi hesap etmektedir. Köylülerden Sarı Simayil'in bir başkasıyla evleneceğini öğrenince içten içe yaptığı hesapları bozulan Karabibik, bir çift öküz sahibi olabilmeyi hayal ederek tarlasında çalışır. Tüccar Anderya'dan borç alarak öküz satın almayı düşünen Karabibik, Anderya'ya birikmiş olan borcunun ağırlığı altında ezilmektedir aslında.

Akşamüstü yorgun argın evine dönen Karabibik, kızı Huri'nin bütün çabalarıyla...

Bir Çift Öküz Hayali

Son derece basit bir yaşam süren Karabibik'in tek hayali, zengin çiftçilerden ricayla öküz kiralamaktan kurtulup bir çift öküz sahibi olabilmektir. Buna bağlı olarak romanda iki sorun belirginleşir: Para ve evlilik. Karabibik parası olmadığı için öküz edinmemektedir ve tek çaresi tefeci esnaftan borç almaktır. Öte yandan, kızını zengin, en azından öküz sahibi birisiyle evlendirirse, hiç değilse öküz kiralamak zorunda kalmayacağını düşünmektedir. Romanın sonuna gelindiğinde Karabibik borçla da olsa bir çift öküz sahibi olmuş, kızını da uygun bir gençle evlendirmiştir; böylece her iki sorun da çözümlenmiş görünmektedir. Oysa Karabibik'in bitip tükenmeyen borçlarına bir yenisi eklenmiştir ve bu borç batağından Karabibik'in nasıl kurtulacağı bilinmemektedir. Roman boyunca Karabibik'in ve dolayısıyla okurun aklını kurcalayan bu sorun, romanın sonunda üstü örtülü bir şekilde geçilivermektedir. Bu, belki de yazarın Anadolu köylüsünün ekonomik açmazları karşısında iyimser yaklaşımının bir işaretidir. Çünkü öküz almayı planlayan Karabibik, bu sayede tarlada daha çok çalışabileceğini, daha verimli ürün alacağını ve borçlarını kapatacağını ummaktadır. Halbuki romanın son bölümünde Karabibik eski hastalığı nüksettiği için doktorun kapısında ve âdeta romanın başındaki noktaya geri dönmüştür. Romanın ilk bölümünde kış boyunca hastalanıp yattığı için tarlasıyla ilgilenemeyen ve diğer çiftçilerden geri kalan Karabibik'in umutsuz ve tasalı hali betimlenmişti.

Romanın sonunda Karabibik'in öküz sahibi olması, onun bütün sorunlarının çözümlendiği anlamına gelmez; çünkü Karabibik'in ekonomik çıkmazları değişmemiştir aslında. Romanın temel sorunu olan öküzler, günlük yaşantısından görüntülerle tanıtılmaya çalışılan Karabibik'in temsil ettiği Anadolu köylüsünün hayatına ve ekonomik sorunlarına işaret eder. Öküzler Karabibik'i kendi tarlasının ırgatı olmaktan kurtaracak, hem toprak hem öküz sahibi bir köylü olarak âdeta sosyal düzeyini yükseltecektir:

³“Herkes işinin başına gitti. Karabibik harımını ikmal ile uğraşmaktaydı. Fakat şu öküz hesabı bir türlü zihninden çıkmıyordu. Koca İmam'dan gündeliği yarım mut zahireye istiare ettiği öküzler gibi bir çift öküze kendisinin dahi...

COĞRAFYANIN VE ARKEOLOJİNİN İŞİĞİNDE NABIZADE NAZİM'İN
KARABİBİK ROMANI

hayvanları dürtüştürmekteydi. "Dihey!". "Hele bah, hele bah", "Huuut kâfir", "Hadi oğlum" gibi teşvik ve tekdiri ifade eder nidalar ve ibarelerle toprakta derin, enli çığır açmaktaydı."

"Çetecioğlu Mustafa boğuk, çirkin sesiyle acıb ve garib nağmeler çıkara çıkara bir şarkı söylemekteydi ki ne olduğu belli olmadığı halde nakaratı örs üzerine son düşen ağır bir çekiç sesi gibi etrafı çınlatmaktaydı: Bas gidelim!"(Nabizade Nazım 1961: 73, 74)

Nitekim Karabibik, öküz sahibi olduktan sonra tarlasını keyifle sürerken aynı "Bas gidelim" türküsünü söyler:

"Sağa sola kaçmağa çalışan Benekli'yi övendirenin burunuyla yola getirmektedir. Yüreğinde bir sevinç duymaktaydı. Sapanın sapına kemal-i gururla sarılarak, kuvvetli bir demirin açtığı çığır üzerinde ağır hatveleriyle yürümekteydi. Harımın yanına kadar yaklaştı. Hayvanları harmanlayıp ikinci dönüme geçti. Hem yürüyor hem de şarkı gibi bir şey mırıldanıyordu: Bas gidelim yavrum da bas gidelim!" (Nabizade Nazım 1961: 94)

Bu ayrıntı, Karabibik'in hayatını idare eden temel sorun olan öküzlerin, onun için ne kadar önemli bir sosyal ve bireysel değişim anlamına geldiğini kanıtlar ve sanki Anadolu köylüsünün yaşamını özetler. Cumhuriyet dönemi Türk edebiyatında da köy konusunun işlendiği romanlarda, Anadolu'nun fakir köylülerinin ekonomik sıkıntıları ve ağalara, tefecilere, aracılara vs. mecburî bağımlılıkları, ırgatlıktan kurtulma ümitleri sıklıkla işlenmiştir⁴. Bu açıdan bakıldığında **Karabibik** romanında Anadolu köylüsünün yaşam koşullarının ilk kez gerçekçi bir yaklaşımla işlendiği açıktır. Romanın en başında Karabibik'in son derece canlı bir betimlemesi yapılmıştır:

"Ayağında iri, kalın pençeli, sökük yemenileri kemal-i zahmetle sürüklemekte, liyme liyme, rengi, cinsi belirsiz, muhteelif renkte yamalı dizliğin deliklerinden iç donunun toprak rengine mail olan rengi görünmekte, bir eski istibdal neferinin kimbilir kaç sene evvel hediyesi olmak üzere malik olduğu ceketini tutar giyilir yeri kalmadığı halde ve bedenini ihatadan aciz kalmakla beraber yine sırtında bulunmakta: bu ceketin altında kirli gömleğinin göğsü, yakası büsbütün açıkta kalarak kayış gibi sert ve siyah olan vücudunun göğüs ve bağır kısımlarını hep açıkta bırakmaktaydı. Çenesinde beyazlı siyahlı olmak üzere isbat-ı vücut eden tek tük kıllar dik ve seyrek bıyıkların da inzimamıyla müdevver gaayet esmer, ufarak gözlü olan çehresinin heybetini arttırmakta ve bu hey'et-i acibe insanda tuhaf bir korku uyandırmaktaydı" (Nabizade Nazım 1961: 65).

Yoksulluğu bu kadar gözle görünür olduğu halde, borçla da olsa öküz almaya yeltenmesi Karabibik'i diğer köylülerden ayırır. Onun bu sorunu kafasında evirip çevirdikten, borç alabilmek için her yolu denedikten sonra öküz sahibi olması, bir kurtuluş gibi sunulur. Oysa Karabibik, uzun süredir biriken borçlarının hesabını tutamayacak kadar cahil olduğu için belki de ömrünün sonuna dek Barba Yani'yle

⁴ Bkz. Ramazan Kaplan 1997.

Anderya'nın eline mahkûm olacaktır. Barba Yani, borç olarak vereceği her bir mecüt için dokuz metelik faiz ister; Karabibik uzun uzadıya bunun hesabını yapar kendi kendine. Anderya ise Karabibik'in kendisine olan borçlarını öne sürerek önce para vermeye yanaşmaz, sonra yüz deve yükü odun getirirse altı çetele⁵ sileceğini söyler:

“Karabibik bunu istiksâr etti: Yüz deve yükü odun altı çeteleye mi? Vay insafsız vay. Hey oğul, geçen yay pazarlık böyle miydi? Anderya omuzlarını silkti: Canı isterse, çetele birike birike bir gün fena olacak... Kaş'a çağrılacak... Tarlası satılacak.. Damı satılacak. (...) Kaş sözünü işitince Karabibik'in ödü koptu...Altı çeteleye yüz deve yükü odun çekmeğe razı oldu: E gayrı nitmeli?”(Nabizade Nazım 1961: 92).

Anderya'yla Barba Yani arasına sıkışan Karabibik, Anderya'dan çekine çekine gidip Barba Yani'den borç alır. Bu, Karabibik için kısa vadede bir çözüm gibi görünse de uzun vadede borç batağından kurtulamayacağı anlamına gelir aslında. Ama Karabibik hem öküzerli alabilme fikrine saplantılı bir şekilde takılıp kaldığı için hem de başka çaresi olmadığı için borç almak zorundadır. Cumhuriyet dönemi köy romanlarında köylüyü ekonomik baskı altında tutan güç genellikle köy ağaları olduğu ve romanlarda bu çatışma yoğun olarak işlendiği halde, **Karabibik**'te paranın kaynağı olarak Hıristiyan esnafın gösterilmesi ve Karabibik'in bundan pek şikâyetçi görünmemesi ilginçtir. Bu, Osmanlı'nın son döneminde sermayenin gayrimüslim azınlığın elinde olmasının romana kısmen yansıyan bir görüntüsüdür. Nitekim Barba Yani'nin ve Anderya'nın elindeki mallar, romanda zenginliğin yegâne işaretidir ve Karabibik'in romanın başlarında betimlenen hayatıyla tamamen karşıttır.

Karabibik'in, yoksul kaderinin cehaletinden kaynaklandığının farkında olması, önemli bir detaydır. Anderya'dan borç almaya gitmeden önce, uzun süre ona ne kadar borcunun olduğunu hesaplamaya çalışan Karabibik, sonunda bu hesabın içinden çıkamayacağını anladığında, cehaletine yanar:

“Karabibik, bu meseleyi zihninde evirip çevirmekte ve fakat hiçbir hall-i sahih bulamamaktaydı. Bir taraftan da Anderya'daki çetelelerin yekûnunu toplamağa çalışıyordu. Bilemem bundan kaç gün evvel yarım okka tuz için Anderya'nın mağazasına gittiği zaman bilmem ne kadar çentik saymıştı. Kırk mı elli mi bilemiyor gayrı kim. Ah hocalar gibi yazıp okuma bilmemek ne kadar fena. Mah işte ne kadar borç vardır insan bilmez ki; keşke kızan iken mektebe gitseydi! O vaktin behrinde de köyde bir hoca mı vardı ya!”(Nabizade Nazım 1961: 74)

Karabibik'in bu iç hesaplaşması, Anadolu köylüsünün o günden beri hayatını kısıtlayan sosyal olumsuzluklardan biri olarak okulsuzluğu, öğretmensizliği önemli bir sorun olarak içtenlikle yansıtır. Nabizade Nazım burada, kimseyi suçlamadan ve

⁵ Çetele: “Okuma yazma bilmeyen ekmekçi, sütçü vb. esnafın veresiye sattığı malın hesabını tutmak için uzunlamasına ortadan bölüp üzerine kertikler çenttiği, biri satıcıda ve biri alıcıda bulunan dal parçası”(Meydan Larousse 1970: 205).

yargılamadan, çok derinlere de inmeden, nesnel bir mesafeden eğitimsizlik sorununu sergiler.

Birbirine rakip dükkân sahipleriyle konuşup diğerini haberdar etmemek, kızını zengin biriyle evlendirerek öküz kirası ödememeyi düşünmek, neredeyse evde kaldığı için kızının peşinde dolanan delikanlıya göz yumuvermek gibi küçük kurnazlıklarına rağmen Karabibik'in saf ve temiz bir hali vardır. Tarlada çalışırken, diğer çiftçilerle konuşurken, kızı Huri'ye tembelliği yüzünden çıkışırken, onunla beraber yemek hazırlarken, kahve pişirip sigara tütürürken, borç alabilmek için tüccarların önünde ezilip büzülürken, öküz sahibi olmakla gurur duyarak tarla sürerken, Eftalya'ya sarılmak isterken... çeşitli durum ve duygularla betimlenen Karabibik, hayatın içinden, canlı bir karakterdir ve her haliyle Türk köylüsünün somut, gerçekçi bir örneğidir. Bu anlamda romanımızda ilk kez Türk köylüsünü böylesine canlı bir şekilde işleyen Nabizade Nazım, para meselesini de gerçekçi bir yaklaşımla ele almıştır. Nabizade Nazım, **Karabibik**'te Anadolu köylüsünün ekonomik açmazlarını bir çift öküzle simgelemiş, parayla sosyal yaşam düzeyi arasında ilişki kurmuş ve köy yaşamını hemen her kesitiyle canlandırmayı amaçlamıştır.

Köy Yaşamından Kesitler, Kişiler, İlişkiler

Romanın başında okurlara seslenirken, gerçekçi bir roman yazmaya çalıştığını söyleyen Nabizade Nazım, "köylülük, çiftçilik âlemlerinin yabancısı iseniz size o âlemler hakkında bir fikir vermiş olmak" istediğini belirtir. Nitekim yazar, daha ilk satırlardan itibaren okuru canlı bir köy yaşantısı içine sokar. Karabibik tarlasındaki otları temizlemek ve çit örmekle uğraşırken diğer çiftçiler de kendi tarlalarına gelirler:

"Bu sırada çiftçiler birer ikişer tarlalarına gelmekteydi. İki tarla ötede Çetecioğlu Mustafa bu sene mahsulünü kaldırdığı tarlayı nadas etmekle meşguldü: çiftini koşmuş, öküzlerin gaayet batı olan yürüyüşlerini sür'atlendirmek, hayvanları doğru yürütmek için kaba, çatalı sesiyle arada sırada garip garip emirler vermekteydi. Daha öte tarafta Boduroğlu Ahmet, harımının dün kim bilir hangi yezid tarafından bozulan tarafını yapraklı dallarla örtmekteydi. Sol tarafta Hatib'in yemyeşil duran tarlasına Kara Ömer'in eşeği girmiş, nazik yapracıkları yolmaktaydı. Kara Ömer ise beri tarafta Koca İmam'ın tarlasını nadas eden Deli Ali ile lakırdıya dalmıştı.

Hatib'in ekin ortağı olan Karakâhyaoğlu Ali Çavuş öteden seğirterek elindeki kalın boynuz dalıyla eşeğe bir âlâ sopa atmağa, eşek de bu dayağın tesirinden can acısıyla tarla içinde koşmağa başladı. Ali Çavuş'un hiddeti daha da ziyadeleşti. Küfürün bini bir paraya. Kabahat eşekte değil sahibi olan eşekte. Herkesin bir sene üstüne alın teri döktüğü ekinleri bir saat içinde eşeğine yedirmek isteyen adam tenbel tenbel gezmemeli, rast geldiği ağaca masal söylememeli oğlum.

Kara Ömer atıldı. Eşeğini öldürmek mi istiyor? Ekinini çok seven adam tarlasına harım etmeli. Hayvan bu! Aklı mı var?" (Nabizade Nazım 1961: 67-68)

Herhangi bir köyde, herhangi bir tarlada geçebilecek küçük bir olayı renkli bir köy yaşantısı görüntüsüne dönüştüren Nabizade Nazım, yansız bir gözlemci tavrı taşır. Kimi tarla süren kimi sohbet eden köylüler birer karakter değil, Anadolu köy yaşamının renkli figürleridir. Bu kısacık romanda onlarca kişi adı geçer: Huri, Koca Osman, Yosturoğlu, Kara Durmuş, Çetecioğlu Mustafa, Boduroğlu Ahmet, Hatib, Kara Ömer, Koca İmam, Deli Ali, Karakâhyaoğlu Ali (Ali Çavuş), Mustafa, Sarı Simayil, Köşkârlı Yusuf Ağa, Kızıl Hüseyin, Uzun Mehmed, Zeynep, Karabucakköylü Durali, Kadıkumköylü Sarı Ali kızı Ayşe, Temreli Andonoğlu, Melaksuzoğlu Anderya, Halil Hoca, karısı Gülsüm Hatun, Deliyusufgiller, Sarı Simyanoğlu (Sarı Simonoğlu), Papazoğlu Ligor, Linardi, Eftalya, Barba Yani, Köyiçli İmamoğlu Yusuf, Sıdka, Koca İmam'ın kayınçası Sabire, Hüseyin.

Yazarın derinlemesine değil, genişlemesine bir tavrıyla betimlediği köy gerçeğinin okur tarafından anlaşılır ve hissedilir bir resim olmasını sağlayan, bu kişi bolluğudur. İmamı, delisi, zengini, yoksulu, genci, yaşlısı, Karabibik'le aynı köyden olanı, başka köyden olanı, Hıristiyanı, Müslümanı, çiftçisi, esnafı aynı coğrafyada bulmuşdur. Çoğu kez lakaplarıyla anılan bu kişiler, romandaki gerçekçi tavrın canlı birer kanıtı gibidir. Karabibik'in adı hariç, diğer kişilerin hepsi gerçek yaşamda karşılaşılabilen adlara sahiptir; Karabibik'inki ise gerçek bir addan çok bir lakap izlenimi yaratır. Bunda yazarın kendinden önce yazılmış romanlardan farklı bir dünyadan, Anadolu coğrafyasından bir insan tipi anlattığını gösterme isteğinin payı olabileceği gibi, Anadolu köylüsünü Karabibik'le simgeleştirmek isteğinin de etkisi olabilir.

Bazıları diğerlerine göre daha belirgin birer karakter olarak çizilen bu kişilerden -Karabibik hariç- hiçbirini çok yakından tanıtılmaz. Bununla birlikte her insanın bir hikâyesi olduğu hissettirilir. Örneğin Yosturoğlu'la Karabibik arasında tarla meselesi yüzünden soğukluk vardır. Koca İmam öküzlüklerini Karabibik'e kâh verir kâh vermez. Köyün delisi Deli Yusuf görünmez bir kalabalığa "Şuuut!" diye biten nutuklar atar, denizdeki gemilere karşı konuşmayı sever. Halil Hoca'yla karısı Gülsüm Hatun, annesiz büyüyen yoksul Huri'yi bir evlat gibi benimsemiş, zengin ve çocuksuz bir karı kocadır. Barba Yani, malıyla öğünen ve Anderya'dan daha iyi mal sattığını iddia eden bir esnaftır. Anderya ise köylüye borç vererek onları elinde tutan, biraz sert mizaçlı bir dükkân sahibidir.

Romandaki kişilerden sadece Huri ve Eftalya, diğerlerine nazaran biraz daha ayrıntılı betimlenmişlerdir. Huri, tembel ve kaba saba bir köylü kızıdır:

"Huri'nin yaşı otuzu geçmiş olduğu halde henüz kendisine bir koca zuhur etmemişti. Gaayet esmer, gözleri patlak ve çipil, sağ bacağı topal, dudakları küçük, vücudu etine dolgun, ayakları hem iri hem nasırlı, elleri küçük ve nazik, saçları kara ve dizlerine kadar uzundu. Ahlâk cihetinden ise bazı fezaillikle beraber birçok da nekaayisi mevcuttu. Mesela gaayet tenbel olduğu halde gaayet merhametliydi. Kibri epiyce ziyade, cahil, odun gibi kaba ve fakat çocuklara muhabbeti ziyadeydi. Bu hal ile bir dikkatli valide olmağa müstait ve kaabildi" (Nabizade Nazım 1961: 75).

COĞRAFYANIN VE ARKEOLOJİNİN IŞIĞINDA NABİZADE NAZİM'İN
KARABİBİK ROMANI

Bu cümlelerde, yazarın Huri'yi nesnel ve mesafeli bir yaklaşımla betimlediği görülür ve kaba saba, yaşı geçmiş, çirkin ve tembел bir kıza "Huri" adını vermesinde ironik bir tavır sezilebilir. Öte yandan Nabizade Nazım, Huri'yi yoksul bir köylü kız olarak anlatmak yerine iyi ve kötü yanlarıyla seğilemeyi tercih eder. Huri, Anadolu'da aşk ve evlilik meselesinin bir örneği olarak da değerlendirilebilir. Çünkü romanın en başından itibaren Karabibik için kızı, iyi bir evlilik yapması halinde babasının ekonomik ve sosyal düzeyini yükseltecek bir kurtuluş umududur. Bu düşünce, Karabibik'in aklından geçen haliyle ifade edilir:

"Karabibik bu havadisten hiç hoşlanmadı. Çünkü onun başka bir hesabı vardı: Sarı Simayil'e kızı Huri'yi vermek arzusundaydı; bu tezevvüç sayesinde Koca İmam'ın öküzlerini bedava kullanabileceğini hesap etmekteydi. Sarı İsmail elden çıktıktan sonra bu öküzler de başkasının malı olacak, başkasının olmasa da yine her zamanki gibi parayla kullanmak lazım gelecek" (Nabizade Nazım 1961: 70-71).

Öküz sahibi olduktan sonra ise Huri'nin kimle evleneceği sorunu önemini kaybeder Karabibik için. Tam o sırada kızının peşinde dolanmaya başlayan Hüseyin'i farkedenden Karabibik, bu karayağız genç adam tarlasına göz diken ve bir türlü anlamadığı komşusu Yosturoğlu'nun yiğeni olduğu halde, kızının onunla evlenmesinde bir sakınca görmez. Çünkü Yosturoğlu, Karabibik'ten daha zengindir ve Huri'nin o aileye gelin gitmesiyle hem aradaki soğukluk sona erecektir hem Yosturoğlu artık Karabibik'in tarlasına musallat olmayacaktır hem de zengin bir aileye kız verdiği için Karabibik'in hayat düzeyi yükselecektir; üstelik kızının evlenme yaşı geçmek üzere olduğu için Hüseyin son fırsattır. Kısacası Huri, Karabibik'in yaptığı küçük hesapların bir parçasıdır ve Anadolu'nun birçok köyünde kızların babaları ve aileleri için ifade ettiği "değer" bugün de pek değişmemiştir.

Öte yandan Huri ile Hüseyin'in kısa ve dolambaçsız flörtü, yazarın köy hayatına romantizmden uzak bir gözlemcilikle, hatta eleştirel bir tavırla yaklaştığının kanıtı gibidir. Birkaç gün Huri'nin peşinden koşan Hüseyin, sonunda ona kavuşur, düğün dernek kurulur:

"Huri Hüseyin'in önünden geçti gitti; şu intizardan memnun oldu. Arkadan Karabibik bir tebessüm göstermişti. Ateş alaflanmış. Ha görem ha..."

Göreceği möreceği pek âdî bir şeydi: Ertesi gün Huri Hüseyin için talep olundu. Yosturoğlu ile Karabibik arasında vâkıâ bir burûdet var idiyse de kızı da ihtiyarlamaktaydı. Hem Yosturoğlu zengindi, nasıl koyup atmalı?

İşte karar verildi... Hüseyin ile Huri nikâhlandılar. Bir Salı gecesi Yosturoğlu'nun evi önünde birçok köylü delikanlılarıyla kadınları toplandı. Hüseyin bir hayvan üstünde davul zurna ile civar köyleri akşama kadar dolaştı. Şerbetler içildi. Yemekler yenildi. Akşama gerdek yapıldı. Hüseyin ile Huri'nin muâşeka romanı bu suretle hitam buldu.

Zaten köylülerin muâşekası işte hep bu suretle netice-pezir olur" (Nabizade Nazım 1961: 97).

Yazarın bu 'aşk' hikâyesi hakkındaki son cümlesi, sadece köyde kadın erkek ilişkilerine dair bir gözlem değil, aynı zamanda romantik eserlerdeki aşk ilişkisine dair bir eleştiri olarak da düşünülebilir. Nitekim romanda sadece Huri ile Hüseyin arasındaki ilişki değil, Karabibik'le sonradan eşi olan Sıdka arasındaki, Deli Ali'yle peşinden koşup aldığı Zeynep ve Sarı İsmail'le Köşkârlı Yusuf Ağa'nın beslemesi arasındaki ilişki de hemen hemen böyledir: bir süre kaçıp kovalama, birkaç gizli buluşma, sonunda evlenme. Yazarın görünürde Huri'nin evlilik hikâyesini anlatırken, arka planda Karabibik ve Deli Ali'nin gençlik heyecanlarına kısaca değinivermesi, değişen zamana rağmen değişmeyen gerçeklere işaret etmek istediğini gösterir. O nedenle başında "göreceği möreceği pek âdi bir şeydi" deyip sonunda vardığı "zaten köylülerin aşkı hep böyle sonuçlanır" hükmü, yazarın birkaç düzlemde kanıtlayarak ulaştığı bir yargıdır ve köy hayatının basitliğini, yalnlığını kanıtlar. Öte yandan yazar, bu sayede okurun devrin romantik eserlerinden alıştığı ve muhtemelen **Karabibik**'ten de bekleyeceği lirik, içli, uzun uzadıya anlatılacak bir aşk hikâyesi beklentisini yıkar. Bu, Nabizade Nazım'ın romanın önsözünde, halkın hayat koşullarını, işlerini, duygularını olduğu gibi, hiçbir müdahalede bulunmadan yansıtma amacına ve gerçekçi yaklaşımına son derece uygundur.

Yine yazarın gerçekçi tavrının bir göstergesi olarak, **Karabibik**'te belki de Türk romanında ilk kez, cinsel duyguların insanı nasıl yönlendirdiğine değinilir. Bunun iki göstergesi vardır: Hüseyin ve Eftalya. Yakışıklı bir delikanlı olan Hüseyin'in, evlenme yaşı geçmiş, tembel, aksak, obur, biraz da saf bir kız olan Huri'nin peşinden koşmasını yazar, içten gelen dürtülerle ve kısaca bahsettiği bir süreç içinde açıklar:

"Hüseyin yakışıklı bir babayıgitti... Yüzü, elleri güneş altında kayış gibi sertleşmiş ise de tenasübü kaybolmamıştı. Bâ-husus kaş gözü güzeldi. Huri'den nedense hoşlanmaktaydı. Henüz gençliğinin galayanlı çağında bulunmakta olup hevesâtını memnun etmeğe mecburdu. Sarısımayil'in nişanlısına yani Köşkârlı Yusuf'un beslengisine göz koymuş idiyse de kız buna hiç yüz vermemişti. Koca İmam'ın kayınçası Sâbire vâkıâ kendisine bir az meyletmişse de Koca İmam babasına hasımdı; kızı kendisine vermeyeceği malumdu. Hevesini bir tarafa mutlaka tevcihe mecburdu: tesadüf yolunun üzerine Huri'yi getirmişti... Huri'den hoşlanmıştı. Artık onun peşinde dolaşmaktaydı" (Nabizade Nazım 1961: 96).

Yazarın "gençlik hevesini doyurmak" ve "hevesini bir yere yönlendirmek" derken kastettiği, fiziksel dürtüler, yani cinsel duygular olmalıdır. Yazarın orada açıkça adını koymadığı cinsellik, romanın en heyecan verici ve farklı kişisi olan Eftalya'da somutlaşır. Hem gençlerin hem de Karabibik'in fiziksel dürtülerini harekete geçiren bir enerji yayan Eftalya, Temre köyünün ve çevre köylerin tek hekimi Linardi'nin hoppa karısıdır. Yazar onu belirsiz geçmişiyile ve Linardi'nin de bildiği ama göz yumduğu ahlakî kusurlarıyla betimler:

"Eftalya gaayet dar karihalı, terbiyesizce, saf-derun, gördüğü erkeğe hemen meylediverecek derecede şedid-üş şöhve bir kadındı. Linardi kendisini İzmir'de sokağın birisinde bulmuş, peşine takmış getirmişti. Üç seneden beri

COĞRAFYANIN VE ARKEOLOJİNİN İŞİĞİNDE NABIZADE NAZİM'İN
KARABİBİK ROMANI

birlikte bulunmaktaysalar da hemen bir günleri dırılıtsız geçmiyordu. Linardi karısının pençe-i tahakküm ü tehakkümü altında zebûn kalmış, ondan izinsiz bir adım bile atmamak derecesine kadar gelmişti... Köy delikanlılarıyla birlikte Akdam'da. Çayağzı'nda. Benlikuyu'da, Dalyan'da falanda bazı serbâzâne muâşakalarından haberdar olduğu halde bile sesini çıkaramamıştı" (Nabizade Nazım 1961: 87-88).

Eftalya, Karabibik üzerinde bıraktığı başdöndürücü etkinin farkındadır. Romanın son bölümünde Karabibik'in Eftalya'ya kavuşma ümidi, çabalayışı ve başarısızlığı işlenir:

"Eftalya Karabibik'e bir kahve pişirdi; geldi şöyle yanına oturuverdi.

Karabibik bu tombul vücudun hararetini hissetmeğe başlamıştı. Tuvalet kokuları içinde bir zevk-i garip duymaktaydı. Gözleri Eftalya'nın gözlerine tesadüf edince yüreği hoptamaktaydı. Eftalya Karabibik üzerinde bu tesirati görünce onu daha ziyade tahrike başladı. Karabibik keskin lavanta kokularıyla gaşyolacak dereceye gelmişti. Eftalya'nın sıcak sıcak nefesi yüzüne vurmaktaydı. Damarlarında bir ateş gezinmeğe başladı. Boğazında öksürüğü kurumuş, gözleri önüne bir sis perdesi gerilmişti.

Asabi pençeleriyle Eftalya'yı yakaladı. Eftalya bir çığlık kopardı, şu müz'îç yükün altında çabalanmaktaydı; nihayet silkinip kurtuldu; karşı duvara arkasını dayayarak hızlı hızlı nefes almağa başladı.

Karabibik'in vücudu zangır zangır titremekteydi. Eftalya şu ıstırabı güle güle temaşa etti. Karabibik yalvarmağa başladı; fakat ne söylediğinin farkında değildi. Taş yürekli karı bu dillere karşı kahkahadan bayılıyordu. Karabibik kapıdan çıkarken Linardi diyordu ki, "Anladın? Bir kaşık akşam, bir kaşık sabah".

Karabibik yüzünü gözünü buruşturarak çıktı gitti; arkasından Eftalya'nın sürekli bir kahkahası kulağına kadar vasıl oldu" (Nabizade Nazım 1961: 97-98).

Romanın son satırlarını oluşturan bu cümleler, Karabibik'in yükselen ama sonuçlanamayan fiziksel heyecanını son derece etkili bir şekilde aktarır. Öte yandan romanın sona ermiş bir olay çizgisiyle değil de Karabibik'in hayatından -daha önceki bölümlerle hemen hemen tamamen ilgisiz ve bağımsız- bir sahneyle tamamlanması, kurgusal açıdan da son derece ilginçtir. Eftalya'yla somutlaşan cinsellik ve fuhuş hakkında, yazarın tavrı oldukça nesnedir. Romanın önsözünde "Emil Zola gibi, Alfons Daudet gibi realistlerin yani hakikiyunun romanları hep fuhşiyat ile mâlîdir zannında bulunanlar, şu **Karabibik**'i okudukları zaman zanlarını tashih edeceklerdir sanırım"(Nabizade Nazım 1961: 63) diyerek, gerçekçilerin cinsellik ve fuhuş konusuna sıklıkla değinmelerine işaret eden yazar, belki de realist tavrının bir göstergesi olarak bu konuyu işlemeden geçmek istememiştir. Çünkü kurgu açısından bakıldığında, Eftalya-Karabibik yakınlaşmasını işleyen bu son bölüm, romanın bütününden ve olay çizgisinden kopuk bir yapıştırma etkisi yaratmaktadır aslında. Romana heyecan ve farklılık

katmakla birlikte, Eftalya'yla ilgili bu bölüm pek de gerekli değildir. Belki de bu nedenle, Güzin Dino **Karabibik**'i tamamlanmamış bir eser olarak niteler(1954).

Öte yandan Karabibik'in basit, sıradan, üstelik yoksul yaşamındaki tek değişiklik Eftalya'yla zaman zaman yaşadığı kısacık yakınlaşmalardır. Yazar, onun doktor Linardi'ye gidip geldikçe Eftalya'yla şakalaşmaktan duyduğu hazzı şöyle ifade eder: "Eftalya da Karabibik'e karşı pek serbest davranmakta, onunla açık açık şakalaşmaktaydı. Karabibik'in olanca aşkı şu birkaç dakika içinde mahsur bulunmaktaydı. Bir çirkin tebessüm, bir iki bayağı nükte, içinden doğru gelen kısa bir çılgılık: İşte ömrünün romanı bundan ibaretti"(Nabizade Nazım 1961: 87). Bu cümlelerde özel olarak Karabibik'in, genel olarak da Türk köylüsünün sıradan yaşamı ve basit duyguları özetlenir. İlginç olan, bu karşılaşmalarda hiçbir zaman bir adım ileri gidebilme cesareti gösteremeyen Karabibik'in romanın sonunda Eftalya'ya sarılacak, onunla beraber olmayı arzulayıp gerçekleştirmek için fiziksel güç kullanacak hale gelmesidir. Belki de bu cesaretin ve güvenin nedeni, Karabibik'in "bir çift öküz sahibi" olduğu için kendini artık zengin ve güçlü hissetmesidir. Bu yorumda biraz daha ileri gidersek, Eftalya'nın onunla âdeta oyun oynadıktan sonra, alay etmesi, Karabibik'inse homurdanarak evi terk edip sıradan hayatına kös kös geri dönmesi, Karabibik'in asla istediği sosyal düzeye yükselemeyeceğini göstermek içindir

Türk Romanında Yeni Bir Coğrafya: Antalya

Karabibik'te Beymelek, Burunbeymelek, Bubekmelek olarak üç ayrı şekilde adı geçen köyü ve o köyde yaşayan insanların gündelik, sıradan hayatlarını anlatan yazar, Karabibik'in yaşamı sayesinde bu köy ve benzeri köylerdeki yaşam koşulları hakkında bilgi sahibi olmamızı amaçlar. Borchhardt tarafından çizilen haritalarda Beymelek ve Beymelik adlarıyla görülen (Borchhardt 1975: Tafel 1A ve 1B) köy, bugün yine Antalya'ya bağlı bir beldedir.

Karabibik'te Beymelek köyü dışında, çevre köylerden ve köyü saran coğrafyadan da kimi zaman doğrudan kimi zaman dolaylı olarak söz edilir: Matırlı tepeleri, Temre (Demre) (ovası, vadisi, köyü, çayı), İnhal (Eynihal), Mira (Myra) sıradağları, Kumköyü, Kadıkum köyü, Karabucak köyü, Küçükkum köyü, Köşkârlar (Köşkerler), Kerses, Andıraki (Andriake) limanı, Pirgos kulesi, Fenike iskelesi, Antalya (Adalya), Adersan (Adrasan) burnu, İzmir, Meis, Kaş, Akdam, Çayağız, Benlikuyu, Dalyan, romanda geçen diğer yer adlarıdır.

Yazar, çevre köyleri kişi adları aracılığıyla dolaylı olarak bildirir: Karabucakköylü Durali, Kadıkumköylü Sarı Ali, Temreli Andonoğlu, Köyiçli İmamoğlu, Köşkârlı Yusuf Ağa. Bunlar Karabibik'in görüştüğü ya da haber aldığı kişilerdir ve adı geçen köyler Beymelek köyüne yakın yerlerdir. Beymelek'le Temre'nin birbirine yakın köyler olduğu, arada bir de Küçükkumköyü'nün olduğu, Karabibik'in yürüyerek gidip gelmesinden anlaşılır. Akdam, Çayağız, Benlikuyu ve Dalyan da Beymelek'e yakın yerlerdir. Adı geçenlerin hepsi, XIX. yüzyıl sonunda bölgeye ait haritalardan görülebilen yerleşim yerleridir(Borchhardt 1975: Tafel 1A

ve 1B)⁶. Ayrıca İzmir-Mersin arasında işleyen gemilerden, Midilli ve Sömbeki zeytininden, Tiryeste şekerinden, Kıbrıs şarabından, Ayvalık zeytinyağından, Marsilya kiremidinden yer yer söz edilerek bir Akdeniz yaşantısı çizilir. Böylece romanda okurun Anadolu'nun batı ve güney bölgelerine yönelik bir bilgi ve izlenime sahip olması sağlanır.

Romanda coğrafya haritada yer ve yön belirleme amacıyla kullanılırken, köy romanının doğasına uygun olarak coğrafyayla ve toprakla insan arasındaki ilişkiyi düşündüren betimlemeler de yapılmıştır:

“Güneş yükselmiş, ova ısınmıştı. Henüz taze kabartılmış topraklardan keskin bir toprak kokusu gelmekte, ekinlerin üzerinden hafif hafif dumanlar çıkmaktaydı.

Solda **Temre köyü**nün sakfları satranç haneleri gibi birbirine merbut harımlardan teşekkül eden tarlaların gerisinde latif bir tablonun hududunu teşkil eylemekteydi. Ön tarafta **Kumköyü**'nün yığımları arkasından doğru açık mavi renkli bir sath-ı mâî görünmekte ve bu sathın ortasında gaayet enli bir parlak yol enzar-ı temaşayı almaktaydı. Sağda **Dalyan**'ın râkid, beyaz sathı harımlar ve ağaçlar arasından parça parça görünmekte, arkada **Mira silsesinin** yüksek tepeler(i) üzerine kara kara bulutlar yığılmaktaydı” (Nabizade Nazım 1961: 71-72).

Yazarın âdeta dürbününü bütün çevrede gezdirerek yaptığı bu betimleme, Karabibik'in tarlasının coğrafi konumunu okurun gözünde canlandırmaya yöneliktir: Solda Temre köyü, sağda Dalyan, arkada Mira dağları, önde Kumköyü bulunmaktadır. Borchhardt tarafından çizilen haritadan (1975: Tafel 1B)⁷, Karabibik'in yaşadığı coğrafyayı somut olarak da görmek mümkündür. Ama Borchhardt'ın haritasına bakılarak, Karabibik arkasına Mira dağlarını önüne Kumköyü'nü ve denizi aldığında, Temre(Demre)'nin sağda, Dalyan'ın solda olması gerekir. Bu durumda, Nabizade Nazım'ın bölgeye ya da bölge haritasına deniz tarafından bakarak betimleme yaptığı düşünülebilir ki, o zaman yazarın Antalya'ya giderek değil de, ya haritaya bakarak ya da görevi nedeniyle Suriye'ye giderken/dönerken yaptığı deniz yolculuğu sırasında **Karabibik**'i kurguladığı olasılığı güçlenmektedir.

Beymelek ve Temre köylerinin gece karanlığındaki hallerinin betimlendiği paragraflar, doğanın bütün seslerini ve sükûnet içindeki küçük pırıltılarını son derece etkileyici ve canlı bir şekilde yansıttığı gibi, köyün denizle ilişkisini de coğrafi olarak belirler:

“Kalın, vahşi bir köpek sesi kâh uzaklaşıp kâh yaklaşmaktaydı. Dışarıda epiyce kuvvetli bir mehtab bütün ovayı nura boğup denizde sakin bir şecer-i nûrânî peyda eylemekteydi. **Beymelek köyünün birbirine onar dakika mesafede bulunan üç kısmının** hiçbirisinde dahi gûyâ hayattan eser

⁶ Bkz. Ek 1 ve Ek 2.

⁷ Bkz. Ek 2.

hissolunmamaktaydı. Fakat **Andırâki limanına doğru** uzaklarda, sarp tepelerin yamaçlarında tek tük Yörük ateşleri parıldamaktaydı; hava-yı nesîminin sair taraflarında el parçası kadar bile buluttan eser olmadığı halde **Mira dağlarının yüksek sivri tepelerinde** kara kara kar bulutları yığılmakta ve alçaklarda derin bir sükûnet hüküm sürdüğü halde o yükseklerde fırtına, kar, tipi hüküm sürmekteydi. **Temre köyünün haneleri** semanın açıkça siyah renkli bir parçası üzerine mürtesem düşerek güzel bir mehtab levhası teşkil eylemekteydi. Ara sıra bazı cihetlerden beş on çakal bir ağızdan bağırmakta ve bu hileli gürültüye civardaki köpekler tarafından uzun uzun mukabele olunmaktaydı.

Tam bu sırada **denizde bir mil kadar açıkta Pirgos kulesi** hizasından doğru bir müteharik nokta-i muzîa peyda oldu. Âheste revişle sahile muvazî yürümekte olan bu nokta, İzmir'le Mersin arasındaki iskelelere işlemekte bulunan bir vapurun feneriydi(...) ki saat ikide **Fenike iskelesine** varacaktı"(Nabizade Nazım 1961: 81-82).

Metinde geçen Andıraki (Andriake) limanı, Mira dağlarındaki yörük ateşleri ve Fenike limanı aracılığıyla Beymelek köyünün bulunduğu konum biraz daha belirginleşir. Avusturyalılar tarafından 1882'de çizilen bölge haritasında, Andriake ve Pyrgos kulesi, açıkça görülmektedir(Borchhardt 1975: Tafel 2B)⁸. Andriake limanı, Antalya ile Demre ilçesi Çayağzı mevkiinde bulunur ve "MS 5. yüzyıl sonu 6. yüzyıl başına tarihlenen kiliseleri ile bölgenin en önemli azizi olan Nikolaos'un mezarını ziyaret etmek için gelen hacıların kullandıkları, Lykia bölgesinin en aktif limanlarından biri"dir(Tekinalp 2000: I).

Romanda geçen coğrafi ve tarihsel yer adlarının kimi zaman Türkçesinin kimi zaman eskiçağlardaki adının kullanılması ilginç bir ayrıntıdır. Mira (Myra), Andıraki (Andriake), Pirgos (Pyrgos) gibi adların yanısıra iki kez Antalya bir kez Adalya adıyla karşılaşılr. Ayrıca bugünkü Demre, XIX. yüzyıldaki yaygın söyleyiş biçimine uygun olarak romanda genel olarak Temre diye anılmakla birlikte, aynı yerin Türkler arasındaki o günkü adı olan Eynihal/İnhal⁹ de kullanılır. Nabizade Nazım'ın yer adlarını hem halk arasında yaygın olan hem tarihte geçen haliyle vermesi, okurunu dolaylı olarak bilgilendirmek için kullandığı bir yöntem olabileceği gibi, yazarın romanın geçtiği bölgeyi yabancı seyyahların çizdiği haritalardan takip etmesinden de kaynaklanabilir.

Karabibik romanında Beymelek köyü açıkça betimlenmez. Kimi zaman Karabibik'in tarlasından etrafına bakmasıyla, kimi zaman sessizlikte duyulan sesleriyle ama daima uzaktan, dolaylı olarak ve ayrıntısız bir şekilde verilen Beymelek köyü, bu açıdan değerlendirildiğinde, Anadolu coğrafyasındaki herhangi bir köyle eş anlamlıdır romanda. Öte yandan yazar, dış mekândan ziyade iç mekân betimlemesine ağırlık verir. Karabibik'in evinin neredeyse resmedilerek anlatıldığı paragraflarda amaç Anadolu'nun güney kıyılarında Müslüman bir Akdeniz

⁸ Bkz. Ek 3.

⁹ Bkz. Akbayar 2001: 55, 86.

köyündeki Türk evini betimlemekten çok Karabibik'in yoksulluğunu vurgulamaktır.

Karabibik'le kızı Huri'nin yaşadığı kerpiçle çamur karışımı, penceresiz, ahıra benzeyen, küçücük ev onların yoksulluğunu açıkça yansıtır:

“Karabibik'in girdiği yer kerpiç şeklinde çamur parçalarından teşekkül etmiş dört duvar arasına sıkışmış sekiz arşın boy, beş arşın en ve üç arşın yükseklikten ibaret bir mahallin üstü hâl-i tabiisinde çam gövdelerinden mürekkep çatı üzerine bir karış kalınlığında yağlı toprak çekilmekten ibaret bir sakf ile örtülmüş ahır gibi bir yer odası idi. Pencere namına hiçbir deliği olmayıp hava ve aydınlığı sade duvarın birisinde ocak namıyla açılmış olan geniş isli, kurumlu bir büyük delik almaktaydı.

Bu ocağın gûya bacası olan dört kerpicing irtifai hasıl olan dumanı çekemediğinden ve hele lodos havalarda şu karanlık, rutubetli, dar ahırın içi ocakta yanan pınal ve çam dallarının kesif, pis kokulu dumanıyla boğulur kalırdı. Bu duman tavanın kütüklerini simsiyah etmiş, duvarın topraklı cidarlarını kalın bir kurum tabakasıyla setreylemişti.

Odanın zemini adi kuru toprak olup şurasına burasına Karabibik'in kim bilir kaçınıcı karın akrabasından beri tevarüs edegelen fersude, renksiz bir iki kilim parçası atılmış, bir köşeye bir iki kırık, murdar toprak çukal, bir iki tahta kaşık, bir iki kırık tabak diğer bir köşeye içi yayla unu ile dolu bir teneke, sacayak, yağ, bulgur gibi bazı erzak kapları falan yığılmıştı. Ocağın karşısındaki duvar tarafında da iki ot yatak, iki yün yastık, iki yorgandan ibaret bir yığın üzerine Huri'nin iki kattan ibaret olan elbisesi darmadağın bir surette atılmıştı” (Nabizade Nazım 1961: 76).

Romanda yegâne iç mekân betimlemesi olan bu paragraflardan, eserin konusunun geçtiği yerin bir Akdeniz köyü olduğuna dair bir sonuca ulaşamaz. Ama kerpiçten duvarları, çam gövdelerinden çatısıyla küçük, basık, rutubetli ve karanlık, ahıra benzeyen penceresiz ev, Karabibik'in temsil ettiği yoksul Anadolu köylüsünün yaşamını daha somut bir hale getirir. Aynı bölümde, Karabibik'le kızı Huri'nin yemek hazırlıkları anlatılırken, bu yoksulluk açlıkla pekiştirilir:

“Karabibik şöyle bir tarafta duran ağaç testiye yokladı ki içinde bir damla bile su yok. Hiddeti topuğundan aşmaktaydı. Bir ağaç kütüğünden bir kulplu ve emzikli olmak üzere âlî toprak testiler şeklinde yapıp dip tarafından içi oyularak muahharan bu dibi bir ağaç tıkaçla iyice kapanmış olan şu testiye omuzlayıp dışarı çıktı.

Huri açlık tesiratına mağlub olanlara mahsus bir ihtiyaç saikasıyla yerinden kalktı. Közlenmeye başlayan parçaları bir pınal dalıyla bir tarafa çekip yaydıktan sonra üzerine sacayağı koydu. Bunun üzerine de tozlu yufka saçının yerleştirdi. Saç ısınıp kızmaktayken kendisi de küçük bir yufka tahtası üzerinde küçük bir el oklavasıyla yufka açmağa başladı. Bu sırada Karabibik dolu testi ile geldi. Huri taze su ile hamuru ıslata ıslata açmaktaydı” (Nabizade Nazım 1961: 78).

Karabibik'in evinden önemli bir ayrıntı olarak betimlenen ve yörede yaygın olarak kullanılan ağaç su testisi, Akdeniz maddî kültürünün simgelerinden biri olan amforaları andırır. İlginç olan bir nokta, Nabizade Nazım'ın epey ayrıntılı olarak betimlediği bu su testisinin XIX. yüzyılda bölgeyi gezen Charles Fellows'un *Travels and Researches in Asia Minor more Particularly in The Province of Lycia* (1852) adlı kitabında Adalya(Adalia/Atalia)'dan bahsederken çizerek anlattığı testiyle benzerlik göstermesidir. Gerçi Fellows'un resmettiği testiyle (Fellows 1852: 151)¹⁰ Nabizade'nin betimlediği testi arasında bazı teknik farklar vardır ama eğer yazar bu seyahatnameyi okumuşsa, bir yabancıya dikkatini çekerek anlattığı testinin özgün ve farklı bir ayrıntı olduğunu düşünerek betimleme gereği duymuş olmalıdır.

Karabibik ile kızının günlük yaşamından bir kesit olarak betimlenen yufka açma ve pilavla yufkayı katık edip yeme sahnesi ise daha ayrıntılı olarak anlatılır romanın ileriki paragraflarında. Bu sayede bir Türk köylü ailesinin yaşam gelenekleri de canlandırılmaya çalışılır. O güne dek İstanbul sınırları dışına pek çıkmayan Türk romanı için bunlar, oldukça ilginç sahnelerdir aslında. Belki de onun için yazar, Beymelek köyü yerine uzun uzun Karabibik'in evini ve ev içi yaşamını anlatma yoluna gitmiştir.

Romanda ilginç olan, Karabibik'in yaşadığı yer olan Beymelek köyünün değil Temre köyünün ayrıntılı olarak anlatılmasıdır. Belki de bunun sebebi, Karabibik'in üstünün başının, evinin, tarlasının, tarladaki çalışma koşullarının betimlenmesi aracılığıyla onun yaşadığı köy hakkında okurun dolaylı yoldan fikir sahibi olmasının yeterli görülmesidir. Diğer taraftan yazar, okurunun zaten Türk köylüsünün ve Türk köyünün özelliklerini bildiğini varsayıyor da olabilir. Yoksul Karabibik'in borç alma kaygıları içinde geçirdiği karanlık ve uzun gecenin ardından sabahın ilk ışıklarıyla yola düşüp yürüyerek ulaştığı Temre (Demre) köyü düzenli, müreffeh bir hayatı temsil eder daha ilk andan itibaren:

“İki tarla sonra mer'aya vardı. Beş on adım sonra ise Temre çayının çakıllı kuru yatağına vasil oldu.(...) Suya varınca Karabibik yemenilerini çıkardı. Cambır cumbur geçti gitti. Bu sefer yolu bitmez tükenmez tarlaların içinden geçmekteydi. İğrile büküle gide gide bir harıma vardı. (...)

Birkaç harım dolaştıktan sonra Temre köyüne giren yolu buldu. Bu yolda birkaç yüz adım attıktan sonra iğribüğü, taşlı bir sokakta yürümeğe başladı. Bu sokak uzayıp gitmekte ve iki tarafında **kerpiçten, hep bir tarzda inşa edilmiş birer katlı evler** hâlâ uyusukluğu içinde arz-ı endam eylemekteydi.

Sokakta tek tük bazı erkenciler işleri başına gitmekteydi.

Melaksuzoğlu Anderya'nın mağazası hemen şuracıktaydı. Sokağın sağ tarafında **beyaz badanalı, tahta balkonlu, pencereleri camsız, çerçevesiz bir ev** Anderya'nın meskeni ve altı da mağazasıydı” (Nabizade Nazım 1961: 83-84).

¹⁰ Bkz. Ek 4.

COĞRAFYANIN VE ARKEOLOJİNİN IŞIĞINDA NABİZADE NAZİM'İN
KARABİBİK ROMANI

Romanda coğrafi betimlemeler genellikle kuşbakışıyla yapılmış hissi verse de, yukarıdaki paragraflarda Temre köyü Karabibik'in yani köye dışarıdan giren ve yol boyunca ilerleyen bir insanın bakış açısından betimlenir. Ama diğer bilgilerin nesnel bir tutumla anlatılması yazarın varlığını dolaylı olarak hissettirir:

“Temre köyü Hıristiyan köyü olup ekseri ahâlisi ticaretle iştiğaal ederler.

Haneler hep kerpiçten veya toprak harcıyla moloz taşından olup cümlesinin de dahilî ve haricî tertibatı hemen birbirinin aynıdır. Altları mağaza, üstleri ikişer oda. Bazan bu odaların ön tarafı bir dehlizden ibarettir. Pencereler hep çerçevesiz ve camsız olacak. Çünkü bu mevkiin havası yazın nihayet derecede sıcak ve kışın gaayet mutedildir. Sakfları âdî oluklu kiremitlerle örtülüdür. Fakat yeniden yeniye bazı zenginler Marsilya kiremidi kullanmağa başlamışlardır.

Her evin de ayrıca bir küçük bahçesi olmak kaaidedendir. Bu bahçelere herkes soğan sarımsak gibi bazı sebze ekerler. Sair sebzevat hep kilise bahçesinde yetiştirilir” (Nabizade Nazım 1961: 84).

Temre köyü, Meis adasından gelen ve Akdam'a yanaşan kayıklarla taşınan malların çevre köylere satıldığı bir ticaret merkezidir. Karabibik ve diğer köylüler toprakla geçimlerini sağladıkları halde, Temreliler küçük bahçelerinde ve kilisenin bahçesinde yetiştirdikleri sebzelerle hayatlarını sürdürüp, ticaretle para kazanmaktadırlar.

Romanda Temre köyüne dair verilen bilgiler içinde en ilginç noktalardan biri, tarihidir. Yazarın bildirdiğine göre, Apollon mabedinin taşları üzerine yükselen köy kilisesi ve köyün geçmişi hakkında anlatılanlarla belki de Türk edebiyatında ilk kez Anadolu topraklarındaki eski uygarlıklara değinilmektedir. Yazar bu bilgileri halk ağzından aktarmalar olarak verir:

“Köylüler bu kilisenin taa Hazret-i İsa zamanından kalma olmasını iddiâ ederler. Fakat kulağı delik olan Sarı Simyanoğlu bunun daha eski bir bina olduğunu iddiâ etmekteydi. Bu civarı geçmiş olan bir İngiliz lordunun pederine verdiği malumattan naklen Sarı Simyanoğlu bu kilisenin kadîm Likya hükûmeti zamanından kalma bir Apollon mabedi olduğunu rivayet eylemekteydi. Gûyâ şimdiki Temre köyü ol zaman Mira namıyla meşhur ve cesîm bir şehir olup bu mabed de işbu şehrin tam ortasındaymış. Fakat sonradan kimbilir bundan kaç bin sene evvel Kaş tarafından doğru Temre çayı azîm bir sel getirerek Mira şehrini kum ile örtmüş de bu sûretle Apollon mabedini de gözden nihan eylemiş.

Hatta otuz sene evvel Papazoğlu Ligor ile Andonoğlu Meis adasından bu cıvara hicretle tevattunları sırasında mezkûr mabedin kubbesini keşfetmişler ve peyderpey toprağı kazarak çıkarmışlar.

Sonradan da bazı tamirat ile kilise ittihaz etmişler. Hâlâ işbu binanın birçok kısmı zîr-i zemînde bunun gibi pekçok bin eserleri görülmekte olması Sarı Simonoğlu'na hak verdirmektedir.

Köy içindeki cesim kârgir tiyatronun bakiyye-i âsârı da Sarısimyanoğlu'nu tasdik etmektedir.

Bu kilisenin aksam-ı külliyesi zîr-i zeminde muhtefî olan yunma kalker taşından mamul bir duvar ile mahsur yetmiş beş dönümlük bahçesi papazın himmetiyle güzel bir sebze bahçesi haline konmuş olduğundan bütün Temre köylüleri bu bahçeyle idare olunabilmektedir" (Nabizade Nazım 1961: 85-86).

Bu satırlardan hem Temre köyünün arkeolojik tarihi hem o çevrede dolaşan Avrupalı seyyahlar hem de halk arasında dolaşan sözlü tarih hakkında bilgi edinilmektedir. Daha da ilginç, Meis adasından göç eden iki kişinin ortaya çıkardıkları eski mabedin üzerine bir kilise inşa ettiklerine dair bilginin verilmesidir.

Yukarıdaki alıntılarda sözü edilen kilise, Demre'deki Aziz Nikolaos Kilisesi¹¹ olmalıdır. Yazarın anlattıkları, 1833 ve 1843'te Anadolu'ya gelerek Likya bölgesinde arkeolojik araştırmalar yapan ve bunları **Description de l'Asie Mineure** adıyla yayımlayan Charles Texier'nin Aziz Nikolaos Kilisesi çizimleriyle uyusmaktadır(Texier 1849)¹². Ama Texier'nin çiziminde Aziz Nikolaos Kilisesi'nin bir kısmının toprakla dolu olduğuna dikkat etmek gerekir. Romanda kazıyı yapanların da, bilgiyi aktaranların da, tarihe sahip çıkanların da Rum köylüleri olması, önemli bir noktadır. Yazarın, kiliseye ve Temre köyüne ait tarihsel bilgiyi, kitaplardan değil de halk ağzından aktarması, Nabizade Nazım'ın o yöreye giderek bizzat gezmiş ve aldığı notları romanına geçirmiş olduğunu düşündürebilir. Ama Aziz Nikolaos Kilisesi'nin Apollon tapınağı üzerine kurulduğu yolundaki bilgisi, tarihsel gerçeği yansıtmamaktadır.

Yine yukarıdaki paragraflarda kısaca köy içindeki büyük taş tiyatrodan söz edilmesi önemlidir. Romanda bir kez de "Karabucak köyünün yolunda (...) tiyatronun yanbaşında" diyerek (Nabizade Nazım 1961: 95) -muhtemelen yine-Demre antik tiyatrosundan dolayı olarak söz edilir. Nitekim Texier de Myra (Demre) kentindeki tiyatrodan söz eder(Texier 1849)¹³. Yazarın antik kalıntıları romandaki kişilerin günlük yaşamlarının içinde yer alan ama pek de önemsemedikleri birer mekânsal ayrıntı olarak kullanması, biraz da Türk köylüsünün Anadolu'daki tarihsel eserlerle ilişkisini gerçekçi bir gözlemle çözümlenmiş olmasındandır. Nitekim Temre köyündeki Rumlar için önemli birer mekân olan tarihî kilise ve antik tiyatro, aynı coğrafyada yaşayan Müslüman Türk köylüleri için tenhaliğinden istifadeyle kızlarla buluşulan ya da yön ve mevki belirlemeye yarayan bir yer olmaktan fazla bir anlam ifade etmez.

¹¹ Kilise hakkında daha ayrıntılı bilgiler için bkz. Ötügen 1990, Tekinalp 1995.

¹² Bkz. Ek 5.

¹³ Bkz. Ek 6.

Temre köyüyle ilgili olarak dolaylı biçimde elde edilen bilgilerden biri de, köyün ticarî hayatına dairdir. Köydeki iki büyük tüccardan biri olan Barba Yani, Meis'ten gelen kayıktan dükkânına getirttiği malları sayar:

“Kendisi halis Midilli zeytini satıyor. Anderya ise çürümüş kokmuş Sömbeki zeytini getirmiş... Hele bir kere şu peynirin çeşnisine bak... Hım?.. Anderya çatlasa böyle bir mal getirmez... Ya bir de şu kahvenin güzelliğine bak... Her bir tanesi fındık gibi yavrum...

Daha dün Meis'ten gelen kayıkla kendisine nah şuradaki basmalar gelmişti; arşını on bir meteliğe âlâ bir kumaş... Halbuki Anderya bundan da fenasını on beş meteliğe bile nazla veriyor” (Nabizade Nazım 1961: 88, 89).

Anderya ise Akdam'a yanaşan kayıkla gelen siparişlerini almaya gider:

“Akdam'ı geçtiler... Papazoğlu'nun tarlasına bir kayık yanaşmış beklemekteydi. Soğuk kükürt suyunun keskin kokusu güneşin harareti altında etrafa yayılmaktaydı... Suyun kenardaki sazlarla temas ettiği mahaller donuk gümüş renginde bir ince yosun peyda eylemiş bulunmaktaydı. Suyun yüzünde küme küme 'meke'ler yüzmekteydi... Üç dört tane de yabani Macar ördeği oradan oraya konmakta ve şöyle biraz ileride de bir yeşilbaş sazlığın içinde çırpınmaktaydı... Anderya mallarını muayene etti: **İki top alaca; üç top ince fındık sopalı ensiz basma; bir çuval Tiryeste şekeri; on tane hasır, beş tane çalı süpürge, bir küp zeytinyağı, bir varil Kıbrıs şarabı, beş bardak hurma tatlısı.** Anderya'nın yüzü gülmekte ve mallarını öve öve göklere çıkarmaktaydı: **Zeytinyağı Ayvalık'ın** birinci malıydı... Bal gibi bal... Hele alacanın dayanıklılığı... İki kişi çekişmeler zorla yırtabilirler... Bu mallar hem en birinci hem en ucuz... Barba Yani'de böyle güzel ve ucuz mal var mı? Ne gezer... O hep halkı soymağa bakar... Hey gidi insafsızlar hey!...” (Nabizade Nazım 1961: 93).

Meis'ten -ve mutlaka başka yerlerden de- gelen ve Temre'ye yanaşamayan teknelerden kayıkla Akdam'a kadar götürülen malların Temre esnafı tarafından köylülere satış sürecini ve malların çeşitliliğini düşündüren bu paragraflarda, ticarî rekabet de açıkça hissedilir. Müslüman ve Hıristiyan köylülerin köy dışındaki dünyayla ilişkileri de herhalde bu ticarî etkinliklerle sınırlıdır. Çünkü romanda Beymelek ve Temre (Demre) dışındaki köylerin adı sadece anılıp geçilir, onlar hakkında hemen hiçbir bilgi verilmez. Öyle ki, bu köylerin bağlı olduğu Kaş ve Antalya'dan bile çok sınırlı bir şekilde bahsedilir.

Romanda köyün ve köylünün merkezle yani Kaş ve Antalya'yla bağı resmî işlerden ibarettir. Antalya ya da Adalya askerlik yoklaması için gidilen yerdir: Anderya tarlasını Sarısimyon'dan kurtarmak üzere muhtemelen tapu işlemleri için Antalya'ya gider, orada Karabibik için ne olduğu bilinmez bir yer olan otelde kalır; Recep'i askerlik muayenesi için Antalya'ya çağırırlar. Mahkemeye özdeşleşen Kaş'a çağrılmaksa köylülerin korkulu rüyasıdır.

“Kaş'a çağrılmak köylüler için mezara çağrılmaktan beter gelir. Çünkü Kaş'a çağrılmak demek merkez-i kaza olan Kaş'da mahkemeye davet olunmak demektir. Tüccar alacaklarını istifada biraz müsamahalı davranırsa mahkeme

vazifesini günü gününe ifâ eder. Hem de oraya kadar sürüklenmek, hanlarda birçok masraf etmek, günlerce işden güçden kalmak köylülerin gözünü yıldırır.

Kaş sözünü işitince Karabibik'in ödü koptu..."(Nabizade Nazım 1961: 92).

Nasıl bir yer olduğu köylülerce pek de bilinmeyen Kaş ve Antalya, romanda köylülerin bakış açısından, uzak ve korkulu birer resmî yer olarak bir iki cümlede geçer. Onun dışında hayatın merkezi, köyden hatta tarlalardan ibarettir.

Seyahatnameler, Haritalar ve Kurgusal Dünyanın Olasılıkları

Nabizade Nazım'ın hayatına dair kaynaklarda¹⁴ onun Antalya ile bağına dair hiçbir bilgiye rastlanmaması, dikkat çekicidir. Nabizade Nazım'ın ne soy bakımından Antalya ile bağına ve akrabalığına değinilir, ne de kısacık hayatında gezip gördüğü, çalıştığı, herhangi bir nedenle bulunduğu yerler arasında Antalya'dan söz edilir. Ancak yazar, askerî keşifler yapmak üzere görevli olarak iki yıla yakın bir süre Suriye'de bulunmuştur. Bu durumda, Nabizade Nazım'ın kara ya da deniz yoluyla Suriye'ye giderken ve dönerken o bölgeden geçmiş, hatta bir süre kalmış ve gözlemlerini romanına aktarmış olması mümkündür.

Öte yandan Nabizade Nazım'ın gerçekçiliğe ve gerçekçi yazarlara yürekten bağlı tavrı da, onun Antalya ve çevresini bizzat görmeden, gözlemeden, araştırmadan romanını yazmayacağını düşündürebilir. Çünkü yazarın diğer romanı **Zehra**'nın bazı bölümlerini yazabilmek için İstanbul'un kenar semtlerindeki kahvehanelerde, tulumbacıların arasında dolaştığı ve sonra gözlemlerini aktardığı bilinmektedir¹⁵. Bu durumda Nabizade Nazım **Karabibik**'i yazmak için Antalya'ya gitmiş ya da herhangi bir nedenle orada bulunduktan sonra böyle bir roman yazmayı tasarlamış ve gerçekleştirmiş olabilir. Nitekim onun **Karabibik**'te

¹⁴ Kaynaklara göre, Nabizade Nazım 1862(N.Birinci'ye göre 1864) yılında İstanbul'da doğmuş, annesini küçük yaşta kaybetmiş, Beşiktaş Askeri Rüştüyesi'ne ve sonra da Mühendishane-i Berrî-i Hümayun'a gitmiş, 1884'te topçu mülazım-i saniliği ile mezun olmuş, Erkân-ı Harbiye sınıfına ayrılarak geçtiği Mekteb-i Harbiye-i Şahane'den 1886'da erkân-ı harp yüzbaşısı rütbesiyle okulu bitirmiştir. Bir süre Harbiye Mektebi'nde matematik, yüksek istihkâmat-ı harbiye, topografya dersleri vermiştir. İki yıl Suriye'de görev yapmış, 1890'da İstanbul'a dönmüş, 1891'de evlenmiş, 1893'de kemik vereminden ölmüştür(Bkz. Ertaylan 1933, Tansel 1964, Özön 1969, Cevdet Kudret 1977, Birinci 1987, Necatigil 1989, Parlatur 1989, Tanzimat'tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi II 2001, Enginün 2006).

¹⁵ İsmail Hikmet, Mahmut Sadık'ın Nabizade Nazım hakkında yazdığı ve **Servet-i Fünun**'da yayınlanan bir yazısını aktarır. O yazıda Mahmut Sadık kaybettiği dostu Nabizade Nazım'ı anlatırken "Nazım, Zehra'sını yazarken birçok defa mübahesede bulundu. Tulumbacıların ahvalini tetkik için tulumbacı kahvelerine gittiği zaman benden hayli latifeler işitti"der(İsmail Hikmet 1933: 17). Mustafa Nihat Özön'se **Zehra**'ya yazdığı önsözde Nabizade Nazım'ın sadece tulumbacı koğunu değil, Şehzadebaşı'nda tiyatro gecesi, cinayet kovuşturması gibi sahneleri de sağlam bir gerçekçi görüşle yazdığına dikkat çeker(Özön 1969: IX).

XIX. yüzyıl sonunda bir Akdeniz köyü ve çevresi hakkında yazdıkları, o bölgeye ve Anadolu'nun güneyindeki köy yaşamına dair ilginç bilgiler içerir.

Daha güçlü bir ihtimalle Nabizade Nazım, Mühendishane-i Berrî-i Humayun'da aldığı eğitim sırasında ve sonrasında, daha önceden Türkiye'ye gelmiş Avrupalı seyyahların yazdıklarını okumuş, onlardan okuduklarının etkisiyle romanını kurgulamıştır. Nabizade'nin erkân-ı harp subayı olarak Harbiye'de istihkâm ve topografya¹⁶ dersleri verdiğini de göz önüne alırsak, bir XIX. yüzyıl yazarı olarak çevresine başka bir gözle baktığını ve bilgisiyle kurgusal yaratıcılığını birleştirdiğini düşünmemiz mümkündür.

Bu noktada, XIX. yüzyılda Anadolu'ya ve özellikle Likya bölgesine gelen seyyahlardan ve onların eserlerinden söz etmek gerekir. Clive Foss, bölgedeki ilk ayrıntılı çalışmanın Charles Fellows tarafından 1838 ve 1840'daki gezilerde yapıldığını belirtir (Foss 1996: I/32). Ondan önce 1803 yılında gelen Mayer, **Views in Egypt, Palestine and Other Parts of the Ottoman Empire** adlı kitabında Likya kıyısındaki antik kentlerin renkli gravürlerini yayınlamıştır. 1811 yılında ise Beaufort Kekova ve Andriake'ye gelmiş, 1817 tarihli **Karamania or a Brief Description of the South Coast of Asia Minor** adlı kitabı yazmıştır. B.Spratt ve E. Forbes ise 1842 yılında gelmiş ve özellikle dağlık bölgeyle ilgilenmişlerdir; bu gezinin sonunda 1847 yılında **Travels in Lycia, Milyas and the Cibyratis** adlı kitap yayınlamıştır. Fellows'un Anadolu gezileri **Travels and Researches in Asia Minor, More Particularly in the Province of Lycia** adıyla 1852'de yayınlamıştır. Petersen ve Luschan'ın 1889'da yayınlanan **Reisen in Lykien Milyas und Kibyratien** adlı kitabında ise Sura anlatılır (Tekinalp 2000: 28-32). Bu seyahatnameler, Anadolu'nun XIX. yüzyıldaki antik kalıntılarına dair bilgilere erişilmesi bakımından önemli kaynaklardır. Mühendishane-i Berrî-i Humayun'da ciddi bir askerî eğitimden geçen ve edebiyata olduğu kadar birçok yan alana da ilgi duyan Nabizade Nazım'ın muhtemelen okuduğu bu ve benzeri seyahatnameler, yazarın Anadolu coğrafyasına ve tarihine farklı bir gözle ve dikkatle yaklaşmasına neden olmuş olabilir. Belki de Nabizade Nazım, eğitimi gereği ve eğilimi sonucu okuduğu bu eserlerden sonra, konusu Antalya'da geçen bir eser kaleme almayı düşünmüştür. Yazarın hayatıyla ilgili daha ayrıntılı bilgiye erişme şansımız olsa, bu sorun da açıklık kazanacaktır.

XIX. yüzyıl sonunda Osmanlı İmparatorluğu'nda arkeolojik değerlere ilişkin çalışmaların aydın çevresinde yarattığı heyecan ve etkiden de bu arada söz etmek gerekir. XVIII. yüzyıldan itibaren oryantalist merak, gezi, dinsel amaçlar, savaş muhabirliği gibi çeşitli nedenlerle Anadolu'ya gelen Avrupalı seyyahların bazı arkeolojik çalışmalar da yaptıkları ve gezdikleri yerlerdeki antik eserlerin sadece çizimlerini yapmakla yetinmeyerek, kendi ülkelerine götördükleri, Osmanlı İmparatorluğu'nda elçi olarak bulunan Avrupalılarına arkeolojik eserleri tespit

¹⁶ XIX. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nda özellikle askerî eğitim alanında haritacılığa verilen önem hakkında bkz. Ülkeul 1998.

ederek buldukları fırsatlarda ülkelerindeki müzelere göndermeyi resmî görevlerinin bir parçası olarak gördükleri bilinmektedir¹⁷. Bunlar, Osmanlı İmparatorluğu'nda arkeoloji konusundaki ilk hareketler olarak değerlendirilir. Nitekim XVIII. yüzyıldan itibaren geniş Osmanlı topraklarında Anadolu'nun yanısıra Mısır, Irak, Suriye, Lübnan, Filistin ve Ürdün'de İngiliz, Fransız, Alman, Avusturyalı... arkeologlar kazı yapmaktaydı¹⁸. 1881'de ise Osman Hamdi Bey, sonradan İstanbul Arkeoloji Müzesi adını alacak olan ilk Türk müzesi Müze-i Hümayun'un müdürü olur ve aslında otuz yıldan beri varolan bu müzede ilk ciddi adımlar atılır. Osman Hamdi Bey, müze müdürü olduktan sonra arkeoloji alanında da çok önemli çalışmalar yapar ve ilk arkeolojik kazısına 1883 yılında başlar (Cezar 1995). Osman Hamdi Bey'in müzecilik ve arkeoloji alanındaki çalışmaları, XIX. yüzyılda Türk aydınları arasında dikkat çeken önemli etkinliklerden biridir.

Gerek yabancıların arkeolojik kazıları gerekse Osman Hamdi Bey'in müzecilik ve arkeoloji alanındaki çalışmaları, Nabizade Nazım'ı etkilemiş olabilir. Öte yandan Nabizade Nazım'ın Suriye'de görevli bulunduğu sıralarda yani 1888-1889 sıralarında orada yabancılar tarafından sürdürülen arkeolojik kazılar vardı. Üstelik Suriye'ye komşu bir coğrafyada Lübnan'da Osman Hamdi Bey tarafından 1887 yılında başlatılan Sayda kazısı, sonunda çıkan muhteşem lahitler (İskender Lahdi, Ağlayan Kadınlar Lahdi) nedeniyle Batı tarafından çok yakından izlenen ve Osman Hamdi Bey'le arkeolog Th. Reinach tarafından yazılan kitapla epey yankı bulan büyük bir arkeolojik olaydır ve İstanbul Arkeoloji Müzesi'nin Avrupa'da ciddi derecede önem kazanmasını sağlamıştır (Cezar 1995). Bütün bunlar, askerî keşif ve araştırma amacıyla Suriye'de bulunan ve muhtemelen Osman Hamdi Bey'in kazılarında haberdar olan yazarın **Karabibik** romanında bir iki yerde de olsa arkeolojik buluntulara değinmesine ve özellikle romanın coğrafyasını arkeolojik bulgulara, arkeolojik adlara dayandırmasına neden olmuş olabilir.

Aslında Nabizade Nazım'ın **Karabibik**'i Antalya ve çevresini gerçekten gezip görerek mi yoksa harita ve seyahatnamelerden yararlanıp hayal gücünde geliştirerek mi yazdığı çok da önemli değildir. Önemli olan, yazarın XIX. yüzyıl Türk edebiyatı için son derece ciddi ve farklı bir yaklaşımla Anadolu gerçeğine yönelirken sadece köy ve köylü yaşamı ile sınırlı kalmayarak, Türk romanında ilk kez antik çağlara ve eserlere ilişkin bilgiler vermesidir.

Yerel Dil Özellikleri

Romanın önsözünde Nabizade Nazım, gerçekçi yaklaşımının bir işareti olarak olaydaki kişileri kendi dilleriyle konuşturmaya özen gösterdiğini belirtir:

“Eşhas-ı vak'ayı kendi fikirlerince, kendi lisanlarınca söyletmek kavâid-i mevzuadan olduğu cihetle ben de mükâlematı o suret-i tabîyesinde zabt u kaydeyledim; bu suretle lisanımıza, edebiyatımıza bir hizmet-i nâçizde bulundum sanırım. Bazı kelimeler için bir lûgatçe ilave ettim. Benim fikrimce

¹⁷ Cezar 1995, Işık 2004.

¹⁸ Cezar 1995.

her tarafta ahâlîmizin lisanı tetkik ve cem' u telfik olunmalıdır. Bu suretle lisanımız kaabil-i islah olur" (Nabizade Nazım 1961: 64).

Nabizade Nazım'ın bu sözlerinde geçen, "yerel konuşmaları doğal halleriyle kaydetme, böylece dil varlığına hizmette bulunma, yerel sözcükleri toplama yoluyla dilimizi iyileştirme ve geliştirme" fikri, son derece dikkat çekici ve önemlidir. Şinasi'nin **Durub-ı Emsal-i Osmaniye** (1863)'sinde somutlaşan halk dilindeki deyim ve atasözlerini toplama düşüncesinin ve eserlerinde egemen olan "safî Türkçe" anlayışının, Ahmet Vefik Paşa, Abdülhak Hamid Tarhan gibi Tanzimat aydınlarının dil konusundaki hassasiyetini Nabizade Nazım'ın daha da ileri götürülmüş bir yansıması olan **Karabibik**, XIX. yüzyıl sonunda Antalya ağız hakkında da değerli bir malzeme toplamı niteliğindedir ve bu açıdan ağız araştırmaları için ilginç bir örnektir. Yazarın tesadüfî bir şekilde değil, Türk dilinin geleceğini düşünerek bilinçli bir tavırla halk ağızını romanına yansıtması, hem yazarın gerçekçi tavrını gösterdiği hem de dil çalışmalarına kaynaklık ettiği için ayrıca önemlidir. Nitekim Nabizade Nazım 1887 yılında **Manzara** dergisinde yazdığı "Lisanımızda Şive" başlıklı üç yazıda Batılı kaynaklardan yararlanarak, dilin kökeni, diller arasındaki ilişkiler, dil ve söyleyiş biçimi arasındaki bağ hakkında kuramsal bilgi vermiş, düşüncesini örneklerle kanıtlamıştır¹⁹. **Karabibik**'in bu yazılardan üç yıl sonra yayınlanması, yazarın dil hakkındaki görüşlerini edebî ürüne dönüştürdüğünü ve romanda geçen yerel dil özelliklerinin dikkatli bir gözlem ve araştırmanın, derlemenin sonucu olduğunu düşündürmektedir.

Romanda Karabibik'le diğer köylüler arasındaki konuşmalarda sıklıkla karşılaşılan "mah işte, dihey (dehey, dihiyy, diih), huuut, hüüüüüt, şuuut, het, hele bah, hay kâfir, dur be, ehey, ha gözüm ha, çic çic çic çic, dah dah dah, ha görem ha" gibi ünlemler, romana sadece yerel bir hava katmakla kalmaz, canlılık da kazandırır. Ama esas olarak köylülerin konuşmalarının aktarıldığı bölümlerde Antalya ağızının temel özellikleri yansıtılır:

"-Seni gidi kâfir hayvan! Mah hoyrat olana hoyratlık!

(...) -Tarlana ni şekil harım etmiyon?

(...) -Ni hal edelim? Mah! Alan hoykada durup oturur.

(...) -Ni hal edelim? Alan hoykada durup oturu. Hele honun kubatlığına bak(Nabizade Nazım 1961: 68).

Deli Ali demektedydi ki:

-Yay geliyo... Gündönümünden geri yaylaya çıkarız haa?..

Karabibik sol böğrünü tutarak işmizaz ile dedi ki:

¹⁹ Ayrıntılı bilgi için bkz. Yalçın-Çelik 2003.

-Hay kâfir! Mah hoykada oturup yatır.

Mustafa ile Deli Ali merhamet alayimi gösterdiler. Mustafa dedi ki:

-Sapan geçmeden harım ediyon.

Karabibik içini çektikten sonra:

-Koca İmam öküzlerini erte gün verecek...Bugün vimesi kim...

Deli Ali aklına bir şey gelmiş gibi tehalükle dedi ki:

-Dur be! Koca İmam kıyınçasını everiyomuş.

Diğer ikisi birden taaccüble:

-Sarı Simayili haa?..

-Köşkârlı Yusuf aanın beslengisini alıyyo(Nabizade Nazım 1961: 70).

-Hey Kara Ömer! Baka sapan! Harımı kaldıra mı? Het!

Kum tepeleri üzerinde çatlak kaba bir ses avaz avaz bağırıyordu:

-Birinti vamiş. Koca öküzler! Camısların sütü kesildi mi? Mah işte onlar ho yakaya seğırtip oturur. Pırtıyı develere ni hal urdular? Hokta kızana bir çift bırakılı mı?

Mustafa Deli Ali'ye dedi ki:

-Gene Deli Yusuf ünleyip oturur(Nabizade Nazım 1961: 72).

Deli Yusuf'un zurna gibi çatlak sesi uzaktan doğru işitilmekteydi: "Yire batası! Dün gün ni şikil gelmedin... İreceb'i yola salacaklâmış... Şşüüü". Karabibik Deli Ali'ye seslendi:

-Gene Deli Yusuf ünlüyyo...

-He. he... İreceb'i uğratakaklâmış diyyo... Senin habarın vâ mı?

-Dün gün Yosturoğlu diyyodu. Eskere gidiyyomuş...

-Adalya'dan çağırımışla... Muayana olacâmış..."(Nabizade Nazım 1961: 95).

Romanda geçen konuşmalardan sadece birkaçını içeren bu alıntılarda genel olarak Anadolu halkının özel olarak Antalya yöresinin ağız özellikleri görülür. "Menşur (meşhur), dıvar (duvar), minasebetsiz (münasebetsiz), vallah (vallah), pekii (pekiyi), genem (gene, yine), esker (asker), habar (haber), galayan (galeyan), muayana (muayene), kıyınça (kayınço), na böyle (nah böyle, hah böyle) görmee (görmeye), ediyon (ediyorsun), çıkıyyo (çıkıyor) alıyyo (alıyor), diyyo (diyor), goşarım (koşarım), buban (baban), yir (yer), ni vağıt (ne vakit, ne zaman), cigara/cıgara (sigara), İreceb (Recep), Simayil (İsmail), Mustâ (Mustafa)" gibi kullanımlar, Anadolu'nun hemen bütün yörelerinde sıklıkla karşılaşılan telaffuz özellikleridir.

Romanda asıl dikkat çeken ise Akdeniz bölgesinin özellikle Antalya-Alanya ağzının telaffuz biçimlerinin kullanılmasıdır: “vâmış (varmış), vaa mı (var mı), çağırılmışlaa (çağırılmışlar), uğratacaklâmış (uğurlayacaklarmış), olacâmış (olacakmış), urdular (vurdular), vimedî kim (vermedi ki), kaldıra mı (kaldırılmı mı?), bırakılı mı (bırakılır mı), pidahliyaçaamız (peydahlayacağız, edineceğiz), tığışdıamış (tıktıştırmamış, doldurmamış) nice yavız (ne iyi, ne güzel), zıbla görem (zıpla göreyim, kalk göreyim), derlen görem (derlen göreyim), sâbiyim (sahibiyim), çıktıklan (çıkınca), alaflanmış (alevlenmiş), ni vaktacak (ne vakte kadar)”.

Bunlara bir de “kıvrak varıvı (hızlıca geliver, çabuk gidiver), baka sapan, gözleyi durur (gözleyip durur, gözleyiverir), ünleyip oturur (seslenip durur), seğırtip oturur (seğırtip durur)” gibi birleşik eylem yapılarını ve “harım (çit) harım etmek (çit dikmek), birinti (birikinti), beslengi (besleme), çamçak, çukal (tencere?), kubat (kaba), ko (yok), camıs (davar), pırtı (kumaş, eşya), kızan (çocuk), yay (yaz), dün gün (dün)” gibi yerel sözcükleri eklemek gerekir. Nitekim Nabizade Nazım önsözde belirttiği gibi romanın sonunda bir de sözlük verir. Bu sözlükte romanda geçen “alan, an, ispiro, ünlemek, uğratmak, evermek, etmek, birinti, beslengi, bu kez, boynuz, behr, pırtı, camıs, çetele, harım, dam, derlenmek, salmak, kayınça, kubadlık, kızan, kıvrak, ko, mah, nadas, ni şekil, hergele etmek, ho, hodka, yavız, yay, yayla, yaka, yufka, -gil” sözcüklerinin kısaca verilen karşılıkları yer almaktadır(Nabizade Nazım 1307).

Antalya ve Alanya ağzlarının²⁰ en temel özelliklerinden biri olan sözcük başındaki ş- sesinin h- sesine dönüşmesi de romanda sıklıkla geçen “hoyka (şura), hokta (o kadar, o kadarcık), ho (şu, o), honun (şunun, onun), hu tarafta (şu tarafta), hura (şura), huracıkta (şuracıkta), himdi (şimdi)” sözcüklerinde kendini gösterir. Yazar kitaba eklediği sözlüğün “ho” maddesinde “Şu: Köylüler baştaki sınırları hep he söylerler” (Nabizade Nazım 1307) açıklamasına yer verir. Bu örneklerden hareketle denebilir ki **Karabibik**, ağız çalışmaları bakımından daha ayrıntılı bir şekilde incelendiğinde, Antalya ili ve çevresinin dil özelliklerine dair çok ilginç sonuçlara ulaşılmasını sağlayacak zengin bir malzemeye sahiptir.

Romanda dil bakımından dikkat çekici bir başka özellik de, Temre'deki doktor ve esnafla Karabibik arasındaki konuşmalarda Rum aksanının yazıya yansıtılmasıdır. Eftalya'nın “Ne ister Karabiberik?” (Nabizade Nazım 1961: 86) diye ve Linardi'nin “Anladın? Bir kaşık akşam, bir kaşık sabah” (Nabizade Nazım 1961: 98) diye seslenmesi dışında, asıl Karabibik'in onların konuşmalarında anlamadığı şeyleri kafasında evirip çevirdiği sahne, son derece canlı bir etki yaratır:

“Eftalya şühane bir kahkaha koyuverdi. Linardi göründü. Karabibik'e aşinalık etti. Yine kurtlar orasını kemiriyor muydu? Acı macı ilaçlardan almağa mı gelmişti? Hayır hayır sabahleyin Anderya'yı görmeğe gelmişti de henüz pek erken olduğundan... Ha ha bir sabah “promenadı”. Karabibik bu “promenad” kelimesinde alıklaştı. Anderya Antalya'ya gittiği zaman, hani şu

²⁰ Bkz. Demir 1995a ve 1995b, Korkmaz 1956.

tarlasını Sarısimyon'dan kurtarmak için gitmişti ya, canım mah huradaki tarlasını, İşte o zaman Antalya'da udel mi ne karabiberdir bir yerde yatmıştı. Onun adı dabaramana mıydı, paramana mıydı neydi, of canım böyle eciş bücüş şeyleri nasıl da hatırda tutmalı... Hekim bundan mı bahsediyordu bilmem ki.

Eftalya tuvaletini bitirmiş, güzel gözlerini Karabibik'e dikmiş, onu dinliyordu. Linardi gülmekten kırılıyordu. Canım dabarana falan değil... "promenad" promenad. Yani Karabibik'in anlayacağı, sabahleyin şöyle bir "piyasa". Karabibik hâlâ alık alık bakınmaktaydı. İşte bunlar hep aklının ermediği yeni icat şeyler. Ay oğul, okumuşluk başka şey, adam böyle çebebi sözler öğrenir... Hey gidi cahillik hey... Hoca olur, dünyâyı konyâyı öğrenirdi. Ay gayri ne yapalım...İşte böyle..."(Nabizade Nazım 1961: 86-87).

Antalya'nın köylerindeki Müslüman halkla Hıristiyan azınlık arasındaki ilişkileri, okumuşluk cahillik bakımından da değerlendirmeye müsait olan bu konuşmada, Karabibik'in yabancı sözcükleri anlayamaması, başka şeylerle karıştırması, sonunda kendi cahilliğine yanması, gülünç bir etki yaratır; bir yandan da Karabibik'in temsil ettiği yoksul Türk köylüsünün kaderini düşündürür. Romanda Anderya ve Barba Yani gibi azınlık esnafıyla konuşmalar da geçmesine rağmen sadece hekimle karısı Rum aksanıyla konuşurulmuştur. Bu, belki de Linardi ve Eftalya'nın Temre'ye diğerlerine göre daha yeni bir tarihte yerleşmesinden kaynaklanmaktadır. Azınlıkların aksanlı konuşmaları, devrin diğer romanlarında da sıklıkla başvurulan bir dil özelliği olmasına rağmen **Karabibik**'te buna yer verilmesi, romanın Akdeniz coğrafyasında yaşayan azınlıkların Müslüman halkla bağlantılarını gösterdiği için önemlidir. Dil özellikleri bakımından değerlendirildiğinde **Karabibik** romanı, devrinin yerel dil kullanımları açısından incelenmeye değer ilginç bir eser niteliği kazanmaktadır.

Sonuç

Nabizade Nazım'ın XIX. yüzyıl Antalya'sını Kaş'ın bir köyündeki kiliseye, tapınağa kadar betimleyebilmesi, kırsal yaşamla ilgili gerçekçi tespitlerde bulunması, Anadolu hakkında bugün de geçerli gözlemler yapması, köylüleri yerel sözcükler ve telaffuzlarla konuşurması, kendi devrini aşan bir yaklaşımdır. Roman Antalya'nın bir köyünde geçmektedir ama anlatılanlar, örneğin Karabibik'in giyimi, evi, yeme içme tarzı, kullandığı eşyalar, yaşam koşulları, insanın doğayla ve coğrafyayla bağı, kadın-erkek ilişkileri, köylünün eğitimsizliği ve yoksulluğu vs. bütün Anadolu'ya ve Anadolu köylüsüne özgü, genel özelliklerdir. Nabizade Nazım romanın önsözünde gerçekçi yazarların olaylara renkli gözlüklerle değil kendi asıl gözleriyle baktıklarını, bireysel duygu ve düşüncelerini romanlarına katmadıklarını belirterek, **Karabibik**'teki düşüncelerin de olay kişilerinin düşünceleri olduğunu, kendisiyle hiçbir ilgisinin bulunmadığını söyler. Gerçi zaman zaman "Köylüler bu hale pek alışkındırlar, gözleri bile yaşarmaz", "Göreceği möreceği pek âdi bir şeydi", "Zaten köylülerin muşekası işte hep bu suretle netice-pezir olur", "İşte ömrünün romanı bundan ibaretti" gibi cümlelerle, zaman zaman biraz yukarıdan bir bakışla köylüler hakkında hüküm vermekten uzak duramasa da, yazarın genel

olarak önsözde belirttiği noktalara dikkat ettiği görülür. Romanda hemen hemen tek bir sorun çevresinde düğümlenen ve pek de karmaşık olmayan olay çizgisi nesnel bir tavırla aktarılır. Coğrafi betimlemeler genellikle kuşbakışıyla yapılmış hissi verse de, Karabibik'in evi ve Temre köyü, kilisesi, tiyatrosu vs. Karabibik'in yani eve ve köye dışarıdan giren veya yol boyunca ilerleyen bir insanın bakış açısından betimlenir; ama tarihsel bilgiler aktarılırken yazarın varlığı hissedilir. Roman boyunca okur çoğu kez sorunları Karabibik'in bakış açısından, bir yerde Huri'nin, bir yerde de Karabibik'in tanışı Yusuf'un bakış açısından görür ve yorumlar. Bu bakımdan değerlendirildiğinde, yazarın **Karabibik**'in önsözünde belirttiği özelliklere sadık kalmaya çalıştığı söylenebilir.

Karabibik romanında Nabizade Nazım, Antalya'nın köyünü Anadolu'nun sosyal, eğitimsel, ekonomik, fiziksel... gerçeğini anlatmak için bir odak noktası olarak kullanmıştır. Bununla birlikte bölgeselliği, coğrafya ve yerel konuşmalar aracılığıyla yansıtmayı tercih etmiş, Anadolu'nun belirli bir bölümüne özgü bir yaşantı havası yaratmıştır bu sayede. İlginç olan, denizin bu kadar yakınında kurulmuş bir köy hayatı anlatıldığı halde, yazarın köyün ve köylünün uyuduğu saatlerde betimlediği bölümler dışında denizin varlığının hemen hiç sezilmemesidir. Karabibik ve diğer köylülerin yaşamını belirleyen doğal gerçekler, toprağa, iklime, yaylaya, dağa bağlıdır ama denize bağlı değildir. Bu haliyle İç Anadolu köylüsünün hayatından pek de farklı değildir Akdeniz köylüsünün hayatı ve Türklerin tarih boyunca daha çok toprağa bağlı, denize uzak yaklaşımının bir göstergesidir romandaki köy yaşamı. Sadece Temre'deki tüccarların deniz yoluyla getirttikleri ve taşıdıkları mallar, denizin hayatı etkisini düşündürür ama o da Türk köylüsünün yaşamını etkileyen bir gerçeklik olarak sunulmaz. Bu açıdan bakıldığında da Nabizade Nazım'ın Türk köylüsünün denize âdeta sırtını dönmüş tavrını, toprakla ilişkisini sade, yalın ve tarafsız bir gözle değerlendirdiğini belirtmek gerekir.

Yazarın kendi dönemini aşan bir gerçekçilikle ve doğallıkla gözlemlerini kurguya yansıtmayı, Anadolu coğrafyasının örnekçesi olarak Antalya'nın bir köyünü seçmesi, kişilerini o yörenin ağız özellikleriyle konuşturması, gerçekten **Karabibik**'i son derece ilginç ve önemli kılmaktadır. Ve daha da dikkat çekici olanı, Nabizade Nazım'ın iki kez Antalya bir kez de -kentin eski adıyla- Adalya olarak andığı coğrafyanın altında yatan arkeolojik geçmişe işaret ederek, Türk romanında ilk kez Anadolu'nun Osmanlı öncesi tarihsel dönemlerine değinmiş olmasıdır. Yazarın, belki de haritalar ve seyahatnameler aracılığıyla edindiği arkeolojik bilgileri halk arasında dolaşan hikâyeler halinde aktarması, ayrıntıya girmemesi, eseri didaktik yaklaşımdan kurtarmıştır. Şimdiye dek Türk edebiyatındaki yeri bu açıdan değerlendirilmemiş olan **Karabibik**, bugün ele alındığında, şaşırtıcı bir arkeolojik alt yapı ve bilinçli bir yerellik gösterdiği gibi, köye ve köylüye dair hakikaten gerçekçi bir tavır taşımaktadır. Tanzimat sonrası Türk edebiyatında İstanbul dışına çıkan eserler varsa da Nabizade Nazım'ın eseri, gerek mekâna bakış, gerek tasvir ve tanıtımadaki somut, gözlemci tavrı nedeniyle Anadolu'ya ve köy yaşamına bilinçli bir yaklaşımın ürünü olması bakımından önemlidir. Yazar Antalya'yı görmüş olsa da olmasa da Anadolu'ya ve Türk

köylüsünün yaşamına dikkatli bir gözlemler eğilmiş, arkeolojik bulgularla, yerel dil kullanımlarıyla tarihsel anlamda ilginç verileri içeren bir eser yaratmıştır. **Karabibik**, yüzeysel olarak okunduğunda basit bir köy romanı gibi görünen, derinlemesine okunduğundaysa yazarın modernist ve ilerici tavrının işaretlerini taşıyan, sağlam kurgulu bir romandır.

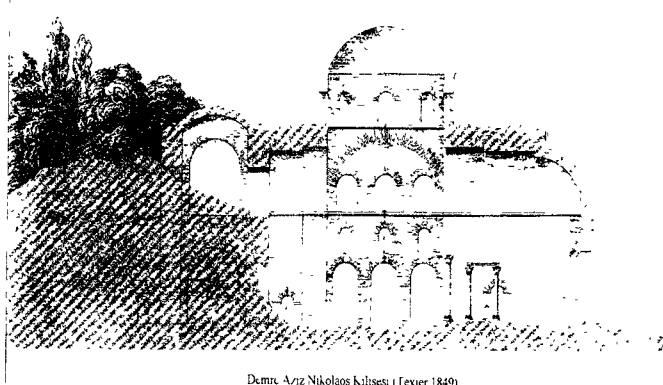
Kaynaklar

- AKBAYAR, Nuri (2001) *Osmanlı Yer Adları Sözlüğü*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- AKINCI, Gündüz (1961) *Türk Romanında Köye Doğru*, Ankara: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih, Coğrafya Fakültesi Yayınları.
- AKYÜZ, Kenan (1990) *Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri:1860-1923*, İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- BİRİNCİ, Nejat (1987) *Nabizade Nazım, Hayatı, Edebî Şahsiyeti, Eserlerinden Seçmeler*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- BORCHHARDT, J. (1975) *Myra: Eine Lykische Metropole in Antiker und Byzantinischer Zeit*, Berlin: Gebr. Mann Verlag.
- CEZAR, Mustafa (1995) *Sanatta Batıya Açılış ve Osman Hamdi*, İstanbul: Erol Kerim Aksoy Kültür, Eğitim, Spor ve Sağlık Vakfı Yayını.
- DEMİR, Nurettin (1995a) "Alanya Ağızlarında 'Şimdi'nin Varyantları". **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten**: 99-114.
- (1995b) "Alanya Ağızlarının Araştırılması". **Türk Dilleri Araştırmaları**, 5: 97-114.
- DİNO, Güzin (1954) "Nabizade Nazım'ın (1865-1893) Karabibik İsimli Hikâyesi Üzerine Bir Deneme", **AÜDTCF Dergisi** . XII, 1-2, Mart-Haziran: 153-158.
- ENGİNÜN, İnci (2006) *Yeni Türk Edebiyatı: Tanzimat'tan Cumhuriyet'e, 1839-1923*, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- (ERTAYLAN), İsmail Hikmet (1933) *Nabizade Nazım*. İstanbul: Kanaat Kitabevi.
- FELLOWS, C. (1852) *Travels and Researches in Asia Minor More Particularly in The Province of Lycia*, London: John Murray.
- FOSS, Clive (1996) *Cities, Fortresses and Villages of Byzantine Asia Minor*. Great Britain & USA: Variorum.
- GÖKALP-ALPASLAN, Gonca (2002) *XIX. Yüzyıl Yazılı Anlatılarında Sözlü Kültür Etkileri*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- IŞIK, Filiz (2004) Sultan Abdülmecid Döneminde (1839-1861) Osmanlı İmparatorluğu'na Gelen İngiliz Ressamlar: Victoria & Albert Müzesi Searigt Koleksiyonu. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- KAPLAN, Mehmet (1997) "Karabibik", *Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar I*, İstanbul: Dergâh Yayınları, 384-391.
- KAPLAN, Ramazan (1997) *Cumhuriyet Dönemi Türk Romanında Köy*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- KEFELİ, Emel (2006) *Edebiyat Coğrafyasında Akdeniz*, İstanbul: 3F Yayınevi.
- KORKMAZ, Zeynep (1956) *Güney-Batı Anadolu Ağızları: Ses Bilgisi (Fonetik)*, (1956) Ankara, AÜDTCF Yayınları.

COĞRAFYANIN VE ARKEOLOJİNİN İŞİĞİNDE NABİZADE NAZİM'İN
KARABİBİK ROMANI

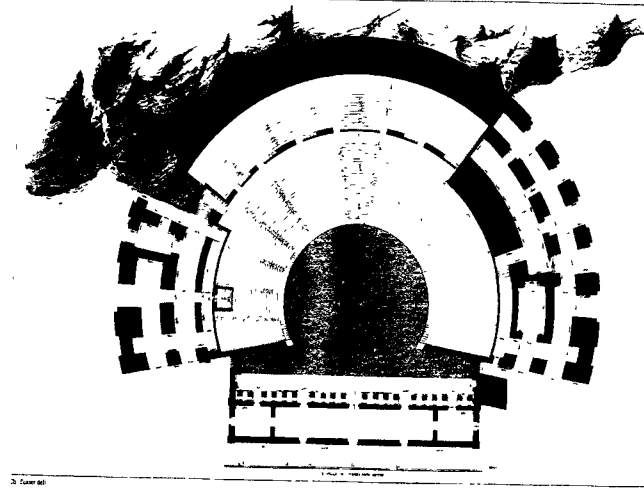
- KUDRET, Cevdet (1977) *Türk Edebiyatında Hikâye ve Roman I: Tanzimat'tan Meşrutiyete Kadar, 1859-1910*. İstanbul: Varlık Yayınları.
- MEYDAN LAROUSSE III (1970) "Çetele", İstanbul: Meydan Yayınevi, 205.
- NABİZADE NAZİM, (1307) *Karabibik*, İstanbul: Asır Kütüphanesi.
- NABİZADE NAZİM (1961) "Karabibik", *Hikâyeler-Külliyat II* (Hazırlayan: Aziz Behiç Serengil), Ankara: Dün Bugün Yayınevi, 63-98.
- NECATİGİL, Behçet (1989) "Karabibik", *Edebiyatımızda Eserler Sözlüğü*, İstanbul: Varlık Yayınları (3. Basım), 214-215.
- OKAY, Orhan (1980) "Türk Romanına Köy Mevzuunun Girişinde Unutulan Bir İsim: Ahmet Midhat Efendi", *I. Millî Türkoloji Kongresi (İstanbul: 6-9 Şubat 1978) Tebliğler*, İstanbul: Kervan Yayınları.
- (2005) *Batılılaşma Devri Türk Edebiyatı*, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- ÖTÜKEN, Yıldız (1990) "1989 Yılında Antalya'nın Demre İlçesindeki Aziz Nikolaos Kilisesi'nde Yapılan Çalışmalar", *VIII. Araştırma Sonuçları Toplantısı (Ankara, 28 Mayıs-1 Haziran 1990)*, 179-192.
- ÖZÖN, Mustafa Nihat (1969) "Nabizade Nazım ve Zehra Hakkında", *Zehra*, İstanbul: Remzi Kitabevi, V-XIII.
- PARLATIR, İsmail (1989) "Nâbi-zade Nâzım", *Büyük Türk Klasikleri IX*, İstanbul: Ötügen Neşriyat-Söğüt Yayıncılık, 151.
- SEVİN, Veli (2001) *Anadolu'nun Tarihî Coğrafyası I*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- TANPINAR, Ahmet Hamdi (1985) *XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul: Çağlayan Kitabevi.
- TANSEL, Fevziye Abdullah (1964) "Nabizade Nazım", *İslam Ansiklopedisi IX*, İstanbul: 138-140.
- TEKİNALP, Macit (1995) Demre(Myra)'deki Aziz Nikolaos Kilisesi Yapı Dönemlerinin Malzeme Teknik Değerlendirilmesi, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- (2000) Geç Antik Dönem Sonrasında ve Ortaçağda (MS 4.-14.yy) Andriake Kenti, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- TEXIER, C. (1849) *Description de l'Asie Mineure III*, Paris.
- TANZİMAT'TAN BUGÜNE EDEBİYATÇILAR ANSİKLOPEDİSİ II (2001) "Nâzım (Nabizade)", İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 707-709.
- ÜLKEKUL, C. (1998) *Cumhuriyet Dönemi Türk Harıtaçlık Tarihi*, İstanbul: Dönence Yayınları.
- YALÇIN-ÇELİK, Dilek (2003) "Nabizade Nâzım'ın Eleştirmen Kimliği ve Eleştiri Yazıları", *Türkbilg (Türkoloji Araştırmaları) 2003/6*: 127-143.

Ekler

Demre Aziz Nikolaos Kilisesi (Tevter 1849)

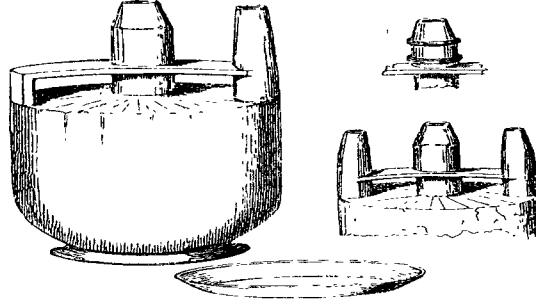
Ek 1

Demre Aziz Nikolaos Kilisesi (Tevter 1849)

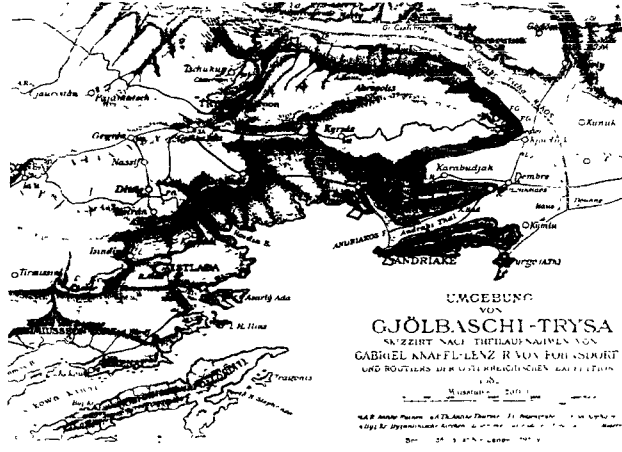
Ek 2

COĞRAFYANIN VE ARKEOLOJİNİN IŞIĞINDA NABİZADE NAZİM'İN
KARABİBİK ROMANI

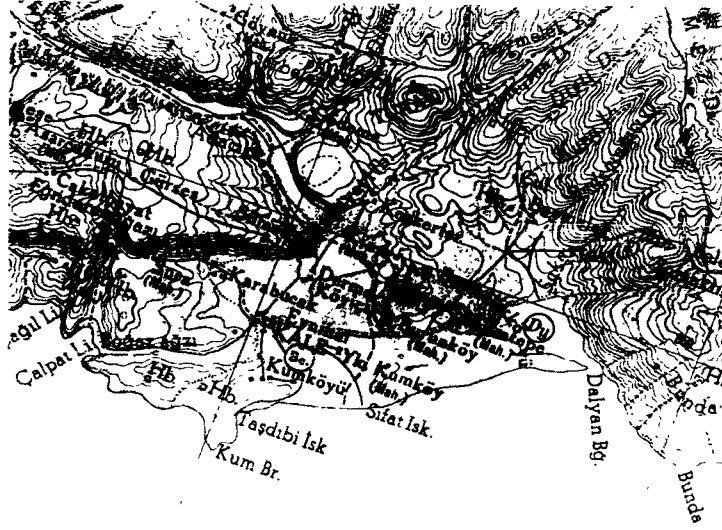
(Fellows 1852: 151)

Ek 3

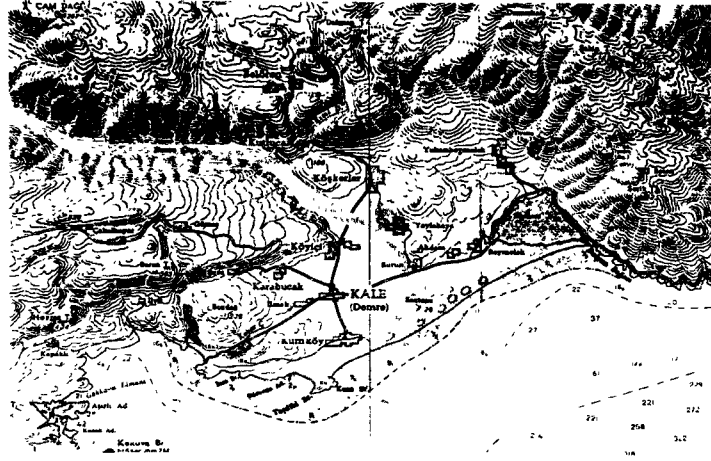
(Borchhardt 1975: Tafel 2B)

Ek 4

(Borchardt 1975 Tafel 1B)

Ek 5

(Borchardt 1975 Tafel 1A)

Ek 6